

Analysis of intervention experiences in military heritage based on the criteria of ICOMOS and ICOFORT

Case studies: 25 international experiences

Parmiss Zanitchkhah

PhD Candidate, Department of Architectural and Urban Conservation, Faculty of Conservation & Restoration, Iran University of Art, Tehran, Iran

Alireza Razeghi

Associate Professor, Department of Architectural and Urban Conservation, Faculty of Conservation & Restoration, Iran University of Art, Tehran, Iran (Corresponding Author)

Abstract

One of the emerging branches of architectural and urban heritage is "Military Heritage," which has recently gained recognition in the conservation literature. Its official acceptance is attributed to the establishment of the ICOMOS International Scientific Committee on Fortifications and Military Heritage, or ICOFORT, by ICOMOS in 2005. Subsequently, there arose a need to focus on this kind of cultural heritage, develop conservation strategies, and acknowledge the tangible and intangible values linked to different forms of military heritage, ranging from ancient forms to contemporary ones. This qualitative research aims at "assessing practices regarding conservation interventions in military heritage in accordance with predefined criteria" and adopts a comprehensive view based on the interpretive paradigm to answer its two main questions, as follows: First Question: What are the recognizable approaches for conservation intervention in military heritage in global experiences? Second Question: How well do these approaches comply with the criteria considered in the upstream documents of ICOFORT and ICOMOS regarding military heritage conservation? To reply to its first question, the following research seeks criteria for conservation interventions in military heritage through content analysis of the "Draft ICOFORT Charter on Fortifications and Related Heritage; Guidelines for Protection, Conservation and Interpretation" and "ICOMOS Guidelines on Fortifications and Military Heritage," the two related documents regarding military heritage conservation, to evaluate the methods of military heritage conservation in the selected case studies. To find an answer to the second question of this research, after selecting and introducing 26 international experiences in the conservation of military heritage, the research that has been done on these case studies is reanalyzed using the meta-analysis method. In this step, in addition to the categorization and explanation of general approaches to conservation interventions in military heritage in these examples, some case approaches that have been considered in one or more specific experiences are extracted. Afterwards, the compliance quality of the extracted criteria with the approaches to military heritage conservation in these global experiences is assessed. Research findings indicate that the general approaches for military heritage conservation in these international experiences are related to the scale of these structures and focus on particular criteria, while others have been somewhat neglected. Specific approaches in every single experience can also be taken into account. To achieve the desired comprehensive approach that considers all aspects and conservation criteria while respecting the unique characteristics of each military heritage structure, it is necessary to extract tangible and intangible values of a military heritage structure with a holistic approach, by an interdisciplinary team of appropriately qualified professionals with specific knowledge and experience in similar fortifications and military heritage. This process is considered the initial systematic step in conservation interventions. The choice between conservation techniques should be weighed on a case-by-case basis, and preference given to those that are least invasive and most compatible with heritage values, considering safety and durability requirements based on the "ICOMOS Charter of Principles for the Analysis, Conservation, and Structural Restoration of Architectural Heritage."

Keywords: Military heritage, ICOFORT, ICOMOS, conservation interventions, international experiences

فصلنامه علمی نامه معماری و شهرسازی، ۱۷(۴۷)، ۸۸-۱۲۸

DOI: 10.30480/aup.2025.5557.2196

نوع مقاله: پژوهشی

تحلیل تجارب مداخلات حفاظت در میراث نظامی برمبنای معیارهای ایکوفورت و ایکوموس بررسی موردی: ۲۶ تجربه بین‌المللی*

پارمیس زانیچ‌خواه

دانشجوی دکتری مرمت و احیای بناها و بافت‌های تاریخی، دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر ایران، تهران، ایران

علی‌رضا رازقی

دانشیار گروه آموزشی مرمت و احیاء بناها و بافت‌های تاریخی، دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر ایران، تهران، ایران

(نویسنده مسئول مکاتبات)

E-mail: razeghi@art.ac.ir

چکیده

ورود میراث نظامی به ادبیات حفاظت از میراث معماری و شهری، مرهون بنیان‌گذاری کمیته ایکوفورت است که به دنبال آن، ضرورت توجه به گونه‌های متنوع میراث نظامی، شناخت ارزش‌های ملموس و ناملموس آن‌ها و تدوین رویکردهای حفاظتی متناسب، مطرح شد. پژوهش کیفی حاضر، با هدف «آرزیابی تجارب مداخلات حفاظت در میراث نظامی برمبنای معیارهای احصاء‌شده»، با نگاهی کل‌نگر و با اتکاء به پارادایم تفسیری، پس از استخراج معیارهای حفاظت از میراث نظامی از طریق تحلیل محتوای دو سند بالادستی مرتبط، به فراتحلیل پژوهش‌های صورت‌گرفته روی ۲۶ تجربه منتخب بین‌المللی در این زمینه می‌پردازد و ضمن دسته‌بندی و تعریف رویکردهای کلی در مداخلات حفاظت در میراث نظامی در این نمونه‌ها، رویکردهای خاص را نیز، که در یک یا چند نمونه مدنظر بوده‌اند معرفی می‌کند. نهایتاً کیفیت انطباق معیارهای احصاء‌شده با نحوه برخورد با میراث نظامی در تجارب مورد مطالعه، بررسی می‌شوند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که علاوه بر رویکردهای کلی، که با مقیاس ساختارهای نظامی در این تجارب، متناسب بوده و هریک متمرکز بر گروه خاصی از معیارها هستند، رویکردهای منحصربه‌فردی نیز در این نمونه‌ها، قابل تشخیص‌اند. نیل به نگرشی جامع که ضمن توجه به کلیه اصول حفاظتی، به ویژگی‌های منحصربه‌فرد هر اثر میراث نظامی نیز احترام بگذارد، مستلزم احصاء ارزش‌های ملموس و ناملموس آن، با رویکردی کل‌نگر و درون‌رشته‌ای بوده و نخستین گام روش‌مند در مداخله‌های حفاظتی است.

کلیدواژه‌ها: میراث نظامی، ایکوفورت، ایکوموس، مداخلات حفاظت، تجارب بین‌المللی

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری پارمیس زانیچ‌خواه با عنوان «ارزش‌های ملموس و ناملموس در میراث نظامی شهری» است که با راهنمایی دکتر علی‌رضا رازقی، در دانشکده حفاظت و مرمت دانشگاه هنر ایران در حال انجام است.

مقدمه

توجه به میراث فرهنگی در سطح جهانی، تقریباً هم‌زمان با سال‌های تجدید حیات ادبی در اروپا آغاز شد. از اواخر قرن هفدهم که افکار نویسندگان و فلاسفه به حقوق بشردوستانه و کاهش دامنه آسیب‌های وارده از جنگ به دستاوردهای بشری معطوف شد، میراث فرهنگی نیز به تعبیر گوناگون جای خود را در عالم اندیشه باز کرد (صمدی رندی، ۱۳۸۲، ۷). مفهوم میراث جهانی در طول سده هجدهم و نوزدهم م. تکوین یافت و در قالب کنوانسیون‌ها و توافقات بین‌المللی، شکل رسمی به خود گرفت و به‌این‌ترتیب، دامنه مفهوم میراث فرهنگی، به تدریج و تا نیمه دوم قرن بیستم گسترش یافت و نه تنها منومان‌ها، یادمان‌های معماری، مجموعه‌های ساختمانی، محوطه‌ها، ساختارها و مناظر را شامل می‌شد، که چگونگی تعامل آن‌ها با یکدیگر، با زمینه‌ای که در آن قرار داشتند، با محیط اطراف‌شان و با جوامع محلی، در هر دو حوزه عناصر ملموس و ناملموس، را نیز در بر گرفت؛ چنان‌که در دهه‌های اخیر، اسناد بین‌المللی درخصوص حفظ، برنامه‌ریزی و اداره میراث فرهنگی بر رویکرد زمینه‌ای و توسعه‌یافته تأکید کرده‌اند و دامنه حفاظت، از توجه به بناهای تاریخی منفرد فراتر رفته و موجودیت‌های فضایی گسترده‌تری را در بر گرفته است (Niković et al., 2024). هم‌زمان با این تحولات در بسط دامنه میراث فرهنگی و حفاظت از آن، مفهوم ارزش در ارتباط با میراث فرهنگی نیز گسترده‌تر شد و ارزش‌های مرتبط با میراث فرهنگی از ابعاد تاریخی، زیباشناسانه و کمی فراتر رفته و جنبه‌های ناملموس، فرهنگی و اجتماعی را نیز در بر گرفت. علاوه بر گسترده شدن دامنه توجه به میراث فرهنگی، به تدریج شاخه‌ها و اشکال جدیدی از میراث فرهنگی (میراث قومی و بومی، میراث روستایی، میراث مدرن، میراث صنعتی و ...) مورد بازشناسی و بازتعریف قرار گرفتند و به‌دنبال آن، حفاظت هم ابعاد گسترده‌تری یافت.

ازجمله شاخه‌های نوپا در میراث فرهنگی، «میراث نظامی» است که به‌تازگی جای خود را در ادبیات حوزه حفاظت باز کرده و پذیرش رسمی آن مرهون بنیان‌گذاری کمیته علمی بین‌المللی ایکوموس در استحکامات و میراث نظامی (ایکوفورت^۲) است که اساسنامه آن در تاریخ ۸ فوریه ۲۰۰۵ میلادی، توسط کمیته اجرایی ایکوموس در پاریس به تصویب رسید و به دنبال آن، ضرورت توجه به این حوزه میراثی و تدوین رویکردهای حفاظتی از آن و شناخت ارزش‌های ملموس و ناملموس^۳ مترتب بر گونه‌های متنوع میراث نظامی از قدیمی‌ترین اشکال تا جدیدترین آن‌ها، مطرح شد (زانچ‌خواه و رازقی، ۱۴۰۱).

در دو سند بالادستی در حوزه حفاظت از میراث نظامی یعنی «پیش‌نویس منشور ایکوفورت در استحکامات دفاعی و میراث مرتبط به آن؛ دستورالعمل‌هایی برای نگهداری، حفاظت و تفسیر» و «رهنمودهای ایکوموس در استحکامات دفاعی و میراث نظامی»^۴ که در مجمع سالبانه ایکوموس در سال ۲۰۲۱ م. به تصویب رسید و متمرکز بر ایجاد اصول اولیه برای مداخلات و روش‌های تحقیق درمورد حمایت، حفاظت و ارزش‌های وابسته به استحکامات دفاعی و مناظر فرهنگی اطراف آن‌ها بوده و هدف آن‌ها، اعطای شفافیت و تضمین اصالت و یکپارچگی در ارتباط میان اشکال، زمینه‌ها و کاربرد استحکامات دفاعی و میراث نظامی است که لازمه حفاظت از کلیه ویژگی‌های آنان و شامل ارتقاء و حفاظت از ارزش‌های ملموس و ناملموس مترتب بر آن‌هاست، ضمن تعریف میراث نظامی و اشکال متنوع آن که به‌عنوان یک «خاطره»، با حقایق، مردم، اجتماعات و تعاریف آنان از هویت فرهنگی وابسته به تاریخ محل‌شان، گره خورده‌اند، این‌طور اشاره شده که مصادیق میراث نظامی با مسائل و مشکلات ویژه‌ای مواجه هستند که کاملاً یا نسبتاً، متمایز از انواع دیگر میراث است و علاوه بر این، دارایی‌های وابسته به استحکامات دفاعی و میراث نظامی، دربردارنده ارزش‌هایی ویژه هستند که کاملاً یا نسبتاً، متفاوت از ارزش‌های شناخته‌شده در انواع دیگر میراث هستند. تشخیص این

ارزش‌ها، با نگاهی جامع و میان‌رشته‌ای، توسط یک تیم پژوهشی متشکل از متخصصان مرتبط که با جامعه محلی کار می‌کنند، اهمیتی حیاتی دارد و نخستین گام روش‌مند در مداخلات است. با هدف ارزیابی رویکردهای مداخلات حفاظت در موارث نظامی و میزان انطباق آن‌ها با اصول مدنظر اسناد بالادستی، پژوهش پیش‌رو در راستای پاسخگویی به دو پرسش اصلی خود، پیش می‌رود که عبارت‌اند از: پرسش نخست: رویکردهای قابل احصاء در مداخلات حفاظت در میراث نظامی در تجارب بین‌المللی کدام‌اند؟ و

پرسش دوم: کیفیت انطباق رویکردهای لحاظ‌شده در این تجارب با معیارهای مورد توجه در اسناد بالادستی ایکوفورت و ایکوموس در ارتباط با میراث نظامی، چگونه است؟ به این منظور، از طریق تحلیل محتوای دو سند بالادستی مذکور، معیارهایی در زمینه مداخلات حفاظت در میراث نظامی استخراج شده و سپس با فراتحلیل نمونه‌هایی از تجارب عملی بین‌المللی در این زمینه، ضمن دسته‌بندی و تعریف رویکردهای مداخلات حفاظت در میراث نظامی در این تجارب، به بررسی میزان توجه به معیارهای احصاء‌شده از اسناد بالادستی در نمونه‌های موردی انتخاب‌شده ذیل هر رویکرد، پرداخته می‌شود.

پیشینه تحقیق

پژوهش‌هایی که در این زمینه در سطح بین‌المللی انجام شده‌اند، یا مطالعاتی را شامل می‌شوند که در آن‌ها، به‌نحوی از انحاء، به پیشنهاد یا بررسی رویکردهای حفاظت از موارث نظامی معماری و شهری پرداخته شده و یا پژوهش‌هایی هستند متمرکز بر ارزیابی تجارب عملی در توسعه مجدد و احیاء سایت‌هایی که پیشتر دارای کارکرد نظامی بوده‌اند. ازجمله این مطالعات، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: در مقاله‌ای تحت عنوان «مفهوم روح مکان در ارزش‌یابی مجدد در مجموعه‌های پسانظامی: نمونه‌های موردی منتخب در لگنیتسا، لهستان»، ارزش‌یابی مجدد در مجموعه‌های پسانظامی را فرایندی پیچیده دانسته که مستلزم درکی عمیق از اهمیت تاریخی و فرهنگی این سایت‌هاست. با توجه به این فرایند و پس از تحلیل دو نمونه از تغییر کاربری پادگان‌ها در شهر لگنیتسا، نتایج حاصل، به تدوین پیشنهاداتی برای برخورد با سایر پادگان‌هایی که هنوز ساختار اصلی خود را حفظ کرده‌اند به‌مثابه موارث فرهنگی و انجام مرمت‌های آتی در آن‌ها، انجامیده است. این پیشنهادات مبتنی بر رمزگشایی از هویت این سایت‌های نظامی است که از طریق دسترسی به کلیه لایه‌های تکامل آن، میسر می‌شود. نویسنده، اقدامات حفاظتی در این سایت‌ها را تنها محدود به جنبه‌های اقتصادی نمی‌داند و معتقد به هدایت این اقدامات به سمت پایداری فرهنگی است. مهم‌ترین چالش در تغییر کاربری این فضاها، نظامی در این مطالعه، تعریف کاربری‌ای عنوان شده است که بتواند ارزش‌های آموزشی سایت را حفظ و آن‌ها را تبدیل به خاطره سایت کند و به آینده منتقل سازد. معیار سنجش موفقیت در این امر، به میزان شناخت اجتماعی وابسته دانسته شده است (Rudnicka-Bogusz, 2022).

در پژوهشی تحت عنوان «ارزیابی ترجیحات کاربر در ارتباط با نوزایی سایت نظامی: نمونه مقر فرماندهی سپاه چهارم در آنکارا»، بازسازی پایدار سایت‌های نظامی یک چالش اساسی دانسته شده که نیاز به مشارکت ذی‌نفعان مختلف دارد. با این حال، در بسیاری از نقاط جهان، مردم از تصمیم‌گیری در این خصوص محروم هستند. این مقاله براساس نظرسنجی از افرادی است که در نزدیکی یک منطقه نظامی در آنکارا زندگی یا کار می‌کنند، جایی که تعدادی از پروژه‌های بزرگ توسط دولت پیشنهاد شده است، این پرسش را مطرح می‌کند که رویکرد آن‌ها نسبت به بازسازی این سایت چگونه است، ترجیحات و نگرانی‌های آن‌ها

برای استفاده مجدد چیست و چگونه پاسخ‌های آن‌ها براساس عوامل فردی خاص متفاوت است. نتایج، نشان‌دهنده عدم تطابق بین علاقه عموم مردم عادی به حفاظت از فضاها با سبب و دستور کار دولت برای تبدیل مکان‌های نظامی به شهرک‌های مسکونی است. یافته‌های این پژوهش که در فرایند بازسازی پایدار سایت‌های نظامی مهم هستند، حکایت از این دارد که جنسیت، سطح تحصیلات و مالکیت زمین، بر نحوه نگرش مردم به بازسازی مناظر نظامی و ترجیحات آن‌ها برای استفاده مجدد تأثیر می‌گذارد (Ural & Severcan, 2022).

در مقاله «حفاظت و استفاده مجدد تطبیق‌پذیر از میراث نظامی- صنعتی مدرن: مطالعه موردی بر روی سایت جین‌لینگ در نان‌جینگ چین»^۸، ضمن بررسی مبانی نظری مرتبط با مفهوم میراث، حفاظت و تجدید حیات مبتنی بر شناخت انتقادی و احصاء ارزش‌های مترتب بر این مجموعه میراث نظامی، پس از احصای این ارزش‌ها با دسته‌بندی ارزش‌های تاریخی، ارزش‌های محیطی (منظر فرهنگی)، ارزش‌های نوآورانه و ارزش‌های تجدید حیات، به تهیه یک برنامه اجرایی برای حفاظت از این مجموعه با استناد به نتایج حاصل از مطالعات صورت گرفته و با نگاهی جامع و میان‌رشته‌ای پرداخته شده است. برای این منظور، با بررسی نمونه‌های موردی و تجارب مشابه، استناد به استراتژی «کارکرد مناسب، حداقل مداخله» و با هدف حفاظت از میراث و استفاده مجدد پایدار از آن، تعریف کاربری‌های جدید برای این سایت با تمرکز بر کارکرد عمومی، به صورت یک مجموعه فرهنگی، پژوهشی و نوآوری، به همراه خدمات تجاری- بازرگانی وابسته، مدنظر قرار گرفته است. در نهایت، در راستای تحقق مدل مورد نظر، در این پژوهش پیشنهاد تشکیل یک سازمان اجتماعی تحت عنوان «انجمن میراثی»، متشکل از گروه‌های مرتبط از داخل و خارج حوزه‌های میراثی مطرح می‌شود که کلیه اعضا آن می‌بایست خود را با دستورالعمل‌های اولیه، سیاست‌های ملی و ضوابط مرتبط با حفاظت از میراث به عنوان حلقه اتصال‌شان به یکدیگر، تطبیق دهند (Wang et al., 2022).

در پژوهشی دیگر با عنوان «جنبه‌های مرتبط با میراث نظامی فرهنگی- تاریخی در شهر اورادنا (رومانی)»^۹، به تحلیل میراث فرهنگی- تاریخی نظامی در این شهر پرداخته می‌شود، میراثی که بخشی از تاریخ محلی است و با طرح کاربری‌های جدید و خلاقانه برای این فضاها در شهر اورادنا در حال حاضر، چشم‌انداز روشنی در استفاده مجدد و توسعه مجدد موفق این فضاها برای حال و آینده وجود دارد، چراکه سایت‌های نظامی در امتداد روند پیوسته شهرنشینی و نظامی‌گری شکل گرفته و در نتیجه بازتابی است از تجربیات تاریخی و تأکیدی است بر ارزش‌های فرهنگی، تاریخی، اجتماعی و معماری که به این مناطق، اهمیت فرهنگی خاصی اعطای می‌کند. میراث شهری فضاها را پیشنهاد نظامی اورادنا، مبتنی بر ترکیب پیچیده‌ای از مؤلفه‌های معماری و طراحی است که باید با ارزش‌های جامعه و اجتماع محلی، تطبیق یابند. پژوهشگران، راه‌حل را در به کارگیری توأمان میراث شهری و میراث نظامی، به عنوان ابزارهایی برای توسعه اقتصاد محلی می‌دانند (Morare et al., 2019).

کتاب «معاصر سازی پایدار اراضی پیشانظامی»^{۱۰}، با بررسی تحلیلی چگونگی تغییر شکل اراضی نظامی در ۱۲ نمونه مطالعاتی از کشورهای مختلف، به دنبال شناخت روند مرسوم جهانی در تغییر کاربری این سایت‌ها، با تأکید بر اقدامات دوست‌دار محیط زیستی در برنامه‌ریزی شهری برای آن‌ها در چارچوب توسعه پایدار است. این مطالعه، با استناد به نتایج بررسی‌های صورت گرفته بر روی این نمونه‌ها، که سایت‌هایی آلوده، منزوی و دارای بار میراثی هستند که پیشتر به کارکردهای مرتبط با دفاع ملی اختصاص داشته و غالباً مورد مناقشه هستند، راهبردهایی را در راستای تجمیع ملاحظات اکولوژیکی، اجتماعی و اقتصادی در روند نوزایی آن‌ها پیشنهاد می‌دهد که بیشتر متوجه جلب مشارکت گروه‌های ذی‌نفع در امر بازگرداندن این اراضی به حیات شهرهای امروزی است (Bagaeen & Clark, 2016).

در ایران درحوزه استفاده مجدد از اراضی نظامی درون‌شهری پژوهش‌های اندکی صورت پذیرفته که از آن جمله می‌توان به مقاله «گذری بر تبدیل پادگان‌ها به فضاهای کارآمد شهری در ایران و جهان؛ با تأکید بر پروژه بوستان بزرگ ولایت» اشاره نمود که در آن، چگونگی استفاده از ظرفیت توسعه مجدد اراضی پادگان‌ها در قالب فضاهای باز بررسی شده است. در این مطالعه، ضمن بر شمردن اهداف تغییر کاربری اراضی نظامی شهری و بررسی دو نمونه از تجارب جهانی در این حوزه، به ارزیابی پروژه بوستان ولایت به‌عنوان یک نمونه داخلی موفق از تبدیل پادگان به فضای کارآمد شهری، پرداخته شده است (نامجویان، ۱۳۹۱).

همچنین، در پژوهشی دیگری با عنوان «توسعه درونی، الگویی متوازن، متعادل و پایدار برای توسعه و ارتقاء کیفی شهر؛ برنامه‌ریزی برای توسعه مجدد اراضی نظامی درون‌شهری»، به توسعه مجدد اراضی نظامی درون‌شهری، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین فرصت‌های توسعه درونی اشاره شده که علاوه بر کیفیت‌بخشی در عرصه پروژه، با تأثیرگذاری بر بافت پیرامونی به‌عنوان محرک برنامه‌های بازآفرینی شهری عمل می‌کند. همچنین به لزوم برنامه‌ریزی و مشخص کردن جایگاه و نقش سازمان‌ها و نهادهای مربوطه و مشارکت و هماهنگی‌های بین آن‌ها، به‌عنوان مهم‌ترین اصل در تجدید حیات اراضی نظامی اشاره شده است (ایزدی و امیری، ۱۳۹۵). در مقاله‌ای دیگر با عنوان «استفاده مجدد تطبیق‌پذیر از میراث نظامی به‌مثابه رویکردی در حفاظت از روایات شهری؛ مطالعه موردی: پادگان تاریخی رینه»^۱، به منظور یافتن بهترین کاربری جدید برای استفاده مجدد انطباق‌پذیر از پادگان رینه در راستای حفاظت از میراث نظامی معماری، پاسداری از روایات شهری و منظر فرهنگی آن، که می‌تواند به ارتقاء جنبه‌های فرهنگی - اجتماعی آن بیانجامد، ضمن بررسی کنوانسیون‌ها و منشورهای بین‌المللی در حفاظت از عناصر طبیعی، کوهستان‌های مقدس، معماری مدرن، میراث نظامی و میراث ناملموس، در راستای تدوین چارچوبی مفهومی، تحلیل و تبیین اصول حفاظت و استفاده مجدد انطباق‌پذیر، حرکت شده است. نهایتاً پیشنهاد طرح جامع در استفاده مجدد از اراضی پادگان رینه با این ویژگی‌ها، ارائه شده است: کاربری جدید برای این پادگان تاریخی به‌عنوان پایگاه و نقطه توقف برای کوهنوردان دماوند، در راستای ارتقاء جنبه‌های فرهنگی - اجتماعی شهر رینه، حفاظت از میراث نظامی و پاسداری از ارزش‌های ناملموس در ارتباط با کوه دماوند، پادگان رینه و شهر رینه؛ حفاظت از فضاهای سبز اطراف پادگان و تعبیه پناهگاه‌های نظامی در زمین‌های خالی به‌منظور حفظ روحیه نظامی سایت که قابلیت استفاده با اهداف متنوعی را دارند (Taleblian & Kheyrikhah, 2019).

در پژوهشی تحت عنوان «احیاء پادگان‌های شهری با توجه به لایه‌های ارزشی ملموس و ناملموس در آن‌ها (مطالعه موردی: تحولات میدان مشق تهران)»^۲، با مطالعه روند پیدایش و سیر تحولات تاریخی میدان مشق تهران، هم‌زمان با غلبه اندیشه نظامی‌گری بر معماری، شهرسازی و سایر عرصه‌های زندگی اجتماعی در ابتدای دهه ۱۳۰۰ شمسی، به احصاء لایه‌های ارزشی ملموس و ناملموس درهم‌تنیده در این مجموعه، به‌عنوان اولین پادگان مدرن تهران پرداخته شده و تجدید حیات پادگان‌های شهری در گرو توجه توأمان به نیازهای معاصر در کنار احیاء این ارزش‌ها دانسته شده است (Zanitchkhah et al., 2019).

در مقاله «جایگاه ارزش‌های میراث نظامی در حفاظت و گردشگری مجموعه قزاق خانه و میدان مشق تهران از دیدگاه دانشجویان دانشگاه هنر در پردیس باغ ملی»^۳، در گام نخست، به بررسی تحولات کالبدی - معنایی مجموعه قزاق خانه و میدان مشق تهران به‌عنوان یکی از مصادیق میراث نظامی مدرن در ایران، به‌منظور بازشناسی ارزش‌های ملموس و ناملموس مترتب بر این مجموعه پرداخته و متعاقباً، به شیوه نگرش‌سنجی، کیفیت حفاظت از این ارزش‌ها را از دیدگاه دانشجویان دانشگاه هنر در پردیس باغ ملی تهران، به‌عنوان گروهی مطرح از مخاطبان این مجموعه، ارزیابی نموده است. یافته‌های پژوهش ازطرفی حکایت از تثبیت

جایگاه این مجموعه، به عنوان فضایی میراثی- نظامی در میان مخاطبان و گردشگران داشته و از طرف دیگر، کیفیت شناخت و ادراک آنان نسبت به نظام ارزشی مترتب بر این مجموعه تاریخی و همچنین آگاهی ایشان نسبت به اقدامات حفاظتی آن را در سطح متوسط روبه پایین ارزیابی نموده است. پیشنهاد پژوهش، تدوین و اجرای راهکارهایی جهت بالابردن آگاهی ذی‌مدخلان نسبت به ارزش‌های مرتبط با گونه‌های متنوع میراث نظامی، به عنوان گامی مؤثر در راستای حفاظت از این مجموعه‌ها و ارتقاء کیفیت گردشگری آن‌هاست (زانیچ‌خواه و رازقی، ۱۴۰۱).

با مرور پیشینه موضوع، فقدان پژوهش‌هایی با نگرش به بناها یا مجموعه‌های تاریخی با کاربری پیشین نظامی، به مثابه عناصر میراثی و مؤلفه‌های ارزشمند شهر تاریخی که حامل بخشی از خاطره آن هستند، به چشم می‌خورد که لازمه آن خوانش ارزش‌های ملموس و ناملموس در مصادیق متنوع میراث نظامی و حفاظت از این ارزش‌هاست؛ لذا، ارائه تصویری کلی در زمینه مداخلات حفاظت در میراث نظامی با دسته‌بندی و تعریف رویکردهای اتخاذ شده در تجارب عملی بین‌المللی مرتبط و همچنین، بررسی میزان توجه به معیارهای مورد تأکید در اسناد بالادستی در این نمونه‌ها، می‌تواند راهگشای انجام پژوهشی جامع در تبیین مفهوم میراث نظامی معماری و شهری و گونه‌های آن و همچنین اتخاذ رویکردی ارزش‌منا و مبتنی بر مشارکت گروه‌های مختلف ذی‌مدخل در حفاظت از نظام ارزشی چندلایه این فضاها میراثی، باشد.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش کیفی حاضر، با هدف کلی «ارزیابی تجارب مداخلات حفاظت در میراث نظامی بر مبنای معیارهای احصاء شده»، در زمره تحقیقات کاربردی و از نظر سطح، در زمره تحقیقات تحلیلی دسته‌بندی می‌شود که با روشی آمیخته از تحلیل محتوا و فراتحلیل پیش می‌رود. به این ترتیب که ابتدا، از طریق تحلیل محتوای دو سند بالادستی ایکوفورت و ایکوموس، معیارهای مورد توجه در این اسناد در زمینه مداخلات حفاظت در میراث نظامی استخراج می‌شود. پس از آن، با فراتحلیل ۲۶ نمونه از تجارب عملی بین‌المللی در زمینه برخورد با مواردی، رویکردهای مداخلات حفاظت در میراث نظامی در این تجارب، دسته‌بندی و تعریف می‌شوند. نهایتاً به بررسی میزان توجه به معیارهای احصاء شده از اسناد بالادستی در نمونه‌های موردی انتخاب شده ذیل هر رویکرد، پرداخته می‌شود.

تحلیل محتوا به یکی از روش‌های اصلی برای تحلیل مجموعه‌های بزرگ داده‌های کیفی تبدیل شده است (Bijker et al., 2024). تحلیل محتوای کیفی اتکای فلسفی مبتنی بر درک معنای محتواهای متون در دست مطالعه است، لذا در این حالت نگاه به پدیده‌ها و متون، نگاهی کل‌گرایانه است. همچنین، مبنای فلسفی فراتحلیل نیز، پارادایم تفسیری، با شیوه کل‌نگر است (خنفر و مسلمی، ۱۳۹۵). بنابراین می‌توان گفت که پژوهش حاضر با نگاهی کل‌نگر و با اتکاء به پارادایم تفسیری، پیش می‌رود.

این پژوهش در راستای پاسخگویی به نخستین پرسش خود، به روش تحلیل محتوای کیفی با تحلیل دو سند بالادستی در حوزه حفاظت از میراث نظامی، به استخراج معیارهایی را از آن‌ها می‌پردازد که در ارزیابی شیوه‌های حفاظت از مواردی، رویکردهای موردی، مدنظر قرار می‌گیرند. روش تحلیل محتوای کیفی که از طریق تحلیل و بررسی اسناد و متون، از تکنیک‌های مربوط به روش اسنادی در پژوهش علوم اجتماعی است، به عنوان یک روش تحلیلی قدرتمند برای تفسیر فاعلی (وابسته به طرز تفکر شخص) محتوای داده‌های کیفی به شیوه‌ای نظام‌مند و وابسته به زمینه استفاده می‌شود (Selvi, 2019). تحلیل محتوای کیفی در این گام با کمک نرم‌افزار MAXQDA انجام شده که نرم‌افزاری کیفی برای تحلیل داده‌ها

و یافته‌هاست که می‌تواند کاربرد مناسبی برای تبیین و تحلیل نظری پدیده‌های اجتماعی و فرهنگی داشته باشد (Marjaei et al., 2019).

در راستای پاسخگویی به دومین پرسش پژوهش، پس از انتخاب و معرفی نمونه‌های مطالعاتی پژوهش (۲۶ تجربه بین‌المللی مداخله در میراث نظامی)، به بازتحلیل پژوهش‌های صورت‌گرفته بر روی آن‌ها، به روش فراتحلیل پرداخته می‌شود؛ چراکه، فراتحلیل ادبیات پژوهش کیفی (که در برخی موارد به آن فراسنتز گفته می‌شود)، با هدف تجمیع نتایج و شناسایی الگوها در مطالعات اولیه انجام می‌شود (Levitt, 2018). مروری سیستماتیک بر پژوهش‌های گذشته باعث سازمان‌دهی پژوهش‌ها، بهره‌برداری بیشتر از پژوهش‌ها و ایجاد ارتباط بین پژوهش‌های گذشته و آینده می‌شود (ادیب حاج باقری و همکاران، ۱۳۸۶، ۲۶۶). اصل اساسی و عملی در فراتحلیل عبارت است از ترکیب نتایج پژوهش‌های مختلف و متعدد، استخراج نتیجه‌های جدید و منسجم و حذف آن‌چه که موجب سوءگیری در نتایج نهایی می‌شود (خنیفیر و مسلمی، ۱۳۹۵، ۴۹۳). در این گام، ضمن دسته‌بندی و تعریف رویکردهای کلی مداخلات حفاظت در مصادیق میراث نظامی که از این تجارب احصاء شده‌اند، رویکردهایی خاص که در یک یا چند تجربه منحصربه‌فرد مدنظر بوده‌اند، استخراج می‌شوند. سپس، کیفیت انطباق کلیه معیارها با مداخلات حفاظت در میراث نظامی در این نمونه‌ها، بررسی شده و یافته‌های پژوهش در قالب ماتریس ارزیابی، ارائه می‌شوند. نهایتاً با بررسی و تحلیل این یافته‌ها، ارائه نتایج حاصل از پژوهش و پاسخگویی به دو پرسش اصلی آن، مدنظر قرار می‌گیرند. این پژوهش، با طی مراحل زیر، پیش می‌رود:

۱. استخراج معیارهای مداخلات حفاظت در میراث نظامی، از طریق تحلیل محتوای دو سند بالادستی ایکوفورت و ایکوموس
۲. انتخاب و معرفی نمونه‌های مطالعاتی پژوهش (تجارب بین‌المللی برخورد با موارث نظامی)
۳. بازتحلیل پژوهش‌های صورت‌گرفته بر روی ۲۶ تجربه منتخب در زمینه مداخلات حفاظت در مصادیق میراث نظامی
۴. دسته‌بندی و تعریف رویکردهای کلی احصاء شده در مداخلات حفاظت در میراث نظامی در نمونه‌های مطالعاتی پژوهش
۵. استخراج رویکردهای خاص که در یک یا چند تجربه منحصربه‌فرد مدنظر بوده‌اند.
۶. بررسی کیفیت انطباق معیارهای احصاء شده با نحوه اعمال مداخلات حفاظت در میراث نظامی در این تجارب بین‌المللی
۷. تحلیل یافته‌های پژوهش و نتیجه‌گیری

چارچوب نظری تحقیق

از جمله شاخه‌های نوپا در میراث فرهنگی، «میراث نظامی»^۳ است که به تازگی جای خود را در ادبیات حوزه حفاظت باز کرده و پذیرش رسمی آن مرهون بنیان‌گذاری «کمیته علمی بین‌المللی ایکوموس در استحکامات دفاعی و میراث نظامی (ایکوفورت)»^۴ است که اساس نامه آن در تاریخ ۸ فوریه ۲۰۰۵ میلادی، توسط کمیته اجرایی ایکوموس در پاریس به تصویب رسید و به دنبال آن، ضرورت توجه به این حوزه میراثی و تدوین رویکردهای حفاظتی از آن و شناخت ارزش‌های ملموس و ناملموس مترتب بر گونه‌های متنوع میراث نظامی از قدیمی‌ترین اشکال تا جدیدترین آن‌ها، مطرح شد.

در دو سند بالادستی در ارتباط با حفاظت از میراث نظامی که عبارت‌اند از: «پیش‌نویس منشور ایکوفورت در

استحکامات دفاعی و میراث مرتبط به آن؛ دستورالعمل‌هایی برای نگهداری، حفاظت و تفسیر^{۱۵} و همچنین در «رهنمودهای ایکوموس دراستحکامات دفاعی و میراث نظامی»^{۱۶} که در مجمع سالیانه ایکوموس در سال ۲۰۲۱ م. به تصویب رسید، به تعریف میراث نظامی و اشکال متنوع آن، به شرح زیر پرداخته شده است:

«استحکامات دفاعی و میراث نظامی متشکل از هر ساختاری است که از مصالح طبیعی (مثلاً گیاهی یا زمین‌شناسی) یا مواد ترکیبی ساخته شده‌اند و توسط یک جامعه بشری در دفاع از خود در برابر مهاجمان ساخته شده است؛ ساختارهایی از این دست، شامل کارهای مهندسی نظامی، انبارهای مهمات، بنادر و میادین نبرد دریایی، سربازخانه‌ها، پایگاه‌های نظامی، میادین آزمایش و سایر مجموعه‌های متمایز و یا هرگونه ساختاری است که درجهت مقاصد نظامی، تهاجمی و دفاعی، ساخته شده و یا مورد استفاده قرار می‌گرفته است. مناظر فرهنگی نظامی، دربرگیرنده موارد پیش‌رو می‌شوند و درعین حال محدود به آن‌ها نیستند: تأسیسات دفاعی ارضی یا ساحلی و سنگرهای دفاعی که نه‌تنها دربردارنده ارزش‌هایی مشابه با بناها و محوطه‌های میراثی دیگر هستند، بلکه دارای ارزش‌هایی ویژه نیز هستند که باید با دقت مورد مطالعه، تحلیل و حفاظت قرار گیرند (ICOMOS, 2021; ICOFORT, 2020)». پذیرش میراث نظامی به عنوان شاخه‌ای از میراث فرهنگی به این معناست که براساس معاهده حفاظت از میراث جهانی (۱۹۷۲)^{۱۷}، شامل یادمان‌ها^{۱۸}، مجموعه‌های ساختمانی^{۱۹}، محوطه‌ها^{۲۰}، ساختارها^{۲۱}، مناظر^{۲۲} و بناهای یادمانی^{۲۳} می‌شود.

در «رهنمودهای ایکوموس دراستحکامات دفاعی و میراث نظامی» که متمرکز بر پاسداری از ارزش‌های ملموس و ناملموس مترتب بر استحکامات دفاعی و میراث نظامی است که به عنوان یک «خاطره»، با حقایق، مردم، اجتماعات و تعاریف آنان از هویت فرهنگی وابسته به تاریخ محل‌شان، گره خورده‌اند، این‌طور آمده که موارث نظامی از دوران پیشاتاریخ تا دوران مدرن، یکی از الزامات جوامع بشری در دفاع از خود بوده‌اند. این ساختارها همچنین، به طرق متنوعی، با منظر فرهنگی و اراضی اطراف‌شان، و اجتماعات انسانی و سکونتگاه‌های مرتبط به آن‌ها، یکپارچه بوده‌اند، چگونگی نیل به این یکپارچگی، اطلاعات مهمی را درباره روش‌های متنوع مورد استفاده این اجتماعات در ایجاد این ساختارهای دفاعی، فراهم می‌آورد. در ادامه، به مواجهه بودن استحکامات دفاعی و میراث نظامی، با مسائل و مشکلات ویژه‌ای اشاره شده که کاملاً یا نسبتاً، متمایز از انواع دیگر میراث است و علاوه بر این، دارایی‌های وابسته به استحکامات دفاعی و میراث نظامی، دربردارنده ارزش‌هایی ویژه هستند که کاملاً یا نسبتاً، متفاوت از ارزش‌های شناخته‌شده در انواع دیگر میراث هستند. نهایتاً معیارها و پارامترهایی جهت مداخله در موارث نظامی در این اسناد برشمرده شده‌اند، مبنی بر اینکه تمامی مداخلات باید برمبنای یک برنامه جامع حفاظتی و ادغام جامع ارزش‌های محوطه باشند که توسط یک تیم درون‌رشته‌ای متشکل از متخصصان واجد شرایط مناسب با اطلاعات و تجربیات ویژه در زمینه استحکامات دفاعی و میراث مرتبط به آن‌ها، تهیه شوند (ICOMOS, 2021; ICOFORT, 2020).

با تحلیل محتوای این دو سند بالادستی، می‌توان معیارهایی را در مداخلات حفاظت در مصادیق میراث نظامی احصاء کرد. معیارهای کلی مدنظر این اسناد که با کمک نرم‌افزار MAXQDA استخراج شده‌اند، عبارت‌اند از: اهمیت فرهنگی-تاریخی، اهمیت کالبدی، اهمیت زمینه‌ای (وابسته به بستر محیطی)، اهمیت عملکردی، اهمیت اجتماعی-اقتصادی و اهمیت آموزشی (دراستای ارتقاء آگاهی عمومی). هرکدام از این معیارها، دارای زیرمعیارهایی هستند؛ این معیارها که با کد C مشخص می‌شوند و زیرمعیارهای آن‌ها در جدول زیر آورده شده‌اند:

جدول ۱. معیارهای حفاظت از میراث نظامی مستخرج از تحلیل محتوای دو سند بالادستی «پیش‌نویس منشور ایکوفورت در استحکامات دفاعی و میراث مرتبط به آن؛ دستورالعمل‌هایی برای نگهداری، حفاظت و تفسیر» و «رهنمودهای ایکوموس در استحکامات دفاعی و میراث نظامی»

معیارهای مستخرج از اسناد بالادستی (C)														
C1			C2			C3			C4		C5		C6	
اهمیت آموزشی (Educational Significance)			اهمیت اجتماعی- اقتصادی (Social-Economic Significance)			اهمیت عملکردی (Functional Significance)			اهمیت زمینه‌ای (Contextual Significance)		اهمیت کالبدی (Physical Significance)		اهمیت فرهنگی- تاریخی (Cultural- Historical Significance)	
C1a: ایجاد امکان دسترسی پذیری			C2a: توجه به جنبه‌های اقتصادی			C3a: توجه به اصول پایداری			C4a: شناخت منظر فرهنگی		C5a: بازتعریف روابط فضایی		C6a: بازمانایی رویدادهای تاریخی	
C1b: پرداختن به برنامه‌های تفسیری			C2b: ارتقاء فعالیت جوامع محلی			C3b: تعیین کاربری معاصر			C4b: احصاء ارزش جغرافیایی - ارضی		C5b: توجه به مواد و مصالح تاریخی		C6b: زنده نگاه داشتن حافظه تاریخی جوامع	
C1c: تعریف برنامه‌های آموزشی			C2c: جذب مشارکت گروه‌های اجتماعی			C3c: توجه به هدف اصلی عملکردی					C5c: بررسی تکنیک ساخت		C5d: شناخت تیپولوژی معماری	
													C6d: حفظ هویت فرهنگی	

معرفی نمونه‌های مطالعاتی تحقیق

همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، به منظور ارزیابی چگونگی پرداختن به معیارهای احصاء شده از اسناد بالادستی مربوط به حفاظت از میراث نظامی، در این پژوهش، تعدادی از تجارب عملی در زمینه مداخلات حفاظت در میراث نظامی در سطح بین‌المللی مورد انتخاب و بررسی قرار گرفته‌اند. با توجه به هدف پژوهش، در انتخاب این نمونه‌های مطالعاتی، مواردی به شرح زیر، مدنظر بوده‌اند:

- این تجارب به‌عنوان میراث نظامی^{۲۴} شناخته شوند و حداقل یک معیار از موارد احصاء شده در حفاظت از آنها رعایت شده باشد.
 - انواع متنوعی از مصادیق میراث نظامی به لحاظ مقیاس و کاربری را شامل شوند.
 - این موارد نظامی، به‌نحوی با زندگی شهری معاصر آمیختگی داشته باشند^{۲۵}.
 - پراکندگی جغرافیایی^{۲۶} در ارتباط با انتخاب این نمونه‌های موردی مدنظر قرار گیرد.
 - رویکردهای متنوع ناشی از ملاحظات کالبدی، محتوایی، اقتصادی، اجتماعی و قانونی، در برخورد با مصادیق میراث نظامی در این نمونه‌ها، قابل احصاء باشند.
- جدول زیر، تعداد نمونه‌های مطالعاتی مورد نظر پژوهش را، به تفکیک کشور و قاره نشان می‌دهد:

جدول ۲. تعداد نمونه‌های مطالعاتی پژوهش به تفکیک کشور و قاره

تعداد			نمونه مطالعاتی	کشور	قاره	
۲۶	۷	۳	Velayat Park	ایران	آسیا	
			The Artists' House			
			Historical Qazaghkhaneh Complex in Tehran			
		۱	Abdali Project	اردن		
		۱	Red Fort Center	هندوستان		
		۱	Wangjiadun CBD	چین		
		۱	Tai Kwun Centre for Heritage and Arts	هنگ کنگ		
	۱۴	۳	۱	The Officers' House in Royal Arsenal Riverside	انگلستان	اروپا
			۳	Memorial des deportations	فرانسه	
				Grand Palais Cinema		
		۲	Nursery in Montlaur	بلژیک		
			۲		Restaurant 'The Jane'	
		Residence DBB	هلند			
		۱		The defense landscape: New Dutch Waterline, Netherland		
		۱	Vauban Sustainable Urban District	آلمان		
		۱	Khaus Cultural Center	سوئیس		
		۲	Grenadier barracks	لهستان		
			Koszary Arche Hotel			
		۱	The garrison of Hodonin	جمهوری چک		
		۱	Queen Martha's School	لیتوانی		
		۱	University of Oradea, Romania	رومانی		
	۵	۵	۵	Castle Clinton Battery Park	ایالات متحده آمریکا	آمریکا
			۵	Brooklyn Navy Yard		
			۵	The Presidio		
			۵	Naval Training Center (NTC)		
			۵	Lowry (formerly Lowry Air Force Base)		

جدول زیر به معرفی اجمالی این نمونه‌های مطالعاتی منتخب می‌پردازد:

جدول ۳. معرفی و سیر تحولات تاریخی نمونه‌های مطالعاتی پژوهش

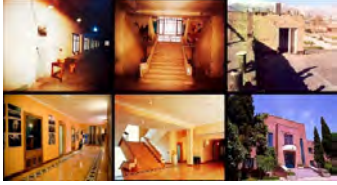
ردیف	بررسی موردی	موقعیت	نوع سایت نظامی	تاریخچه و کاربری (های) پیشین	کاربری معاصر	تصویر
۱	Castle Clinton Battery Park	نیویورک، ایالات متحده آمریکا	ساختار دفاعی در بندر نیویورک	- آتشبار (واحد تسلیحات) - ۱۸۰۸ - مرکز فرماندهی نظامی - ۱۸۱۲ - قلعه کلینتون - ۱۸۱۵ - مرکز تفریحی به نام باغ کاستل - ۱۸۲۴ - ایستگاه اصلی مهاجرت - ۱۸۵۵ - آکواریوم نیویورک - ۱۸۹۶ (URL1) - یادمان ملی کاستل کلینتون - ۱۹۷۵ (URL2)	مرکز فروش بلیط برای مجسمه آزادی	 بالا، چپ: باغ کاستل^{۲۷}؛ بالا، راست: ایستگاه اصلی مهاجرت^{۲۸} پایین، چپ: آکواریوم نیویورک^{۲۹}؛ پایین، راست: مرکز فروش بلیط برای مجسمه آزادی^{۳۰}
۲	Memorial des deportations	مارسی، فرانسه	پناهگاه و درمانگاه	- پناهگاه و درمانگاه نظامی - ۱۹۴۳ (URL3) - مرکز گرامیداشت خاطره قربانیان و مبارزان نازیسم و رژیم ویشی در مارسی - ۱۹۹۵ (URL4)	«یادبود اردوگاه‌های مرگ» نازی‌ها و رژیم ویشی در مارسی	 چپ: پناهگاه و درمانگاه نظامی^{۳۱}؛ راست: «یادبود اردوگاه‌های مرگ» که در سال ۲۰۱۹ افتتاح شد^{۳۲}.
۳	The defense landscape: New Dutch Waterline, Netherland	آمستردام، هلند	خطوط دفاعی بزرگ مقیاس نظامی	این سیستم متشکل از شبکه‌ای مبتکرانه از ۹۶ قلعه است که در هماهنگی با سیستم پیچیده‌ای از آب‌بندها، دریاچه‌ها، ایستگاه‌های پمپاژ، کانال‌ها و سیل‌بندها، عمل می‌کند و یک نمونه اصلی از استحکامات براساس اصل غرقابی موقت زمین است (URL5).	یک محور گردشگری برای استفاده آسان غیرنظامیان از میراث نظامی تاریخی در هر نوع و مقیاس و با انواع روش‌ها در هلند	 منظر دفاعی بزرگ مقیاسی که در آمستردام تبدیل به محور گردشگری شده است^{۳۳}.
۴	The Officers' House in Royal Arsenal Riverside	لندن، انگلستان	خانه افسران	- ساختمان افسران بخشی از آکادمی سلطنتی نظامی بوده است. - در سال ۱۹۹۴، سایت رویال آرسنال ریورساید، کاربری نظامی خود را از دست داد و از آن زمان برنامه توسعه آن آغاز شد (URL6).	ساختمان مسکونی - تجاری در سایت گردشگری رویال آرسنال ریورساید	 نمای جنوبی از ساختمان میراثی خانه افسران و ساختمان مسکونی که در شرق آن ساخته شده است^{۳۴}.

ردیف	بررسی موردی	موقعیت	نوع سایت نظامی	تاریخچه و کاربری (های) پیشین	کاربری معاصر	تصویر
۵	Vauban Sustainable Urban District	فرایبورگ، آلمان	پایگاه نظامی	- در بازه بین سال‌های ۱۹۲۰ تا ۱۹۹۰ میلادی، این سایت به‌عنوان یک پایگاه نظامی فعال بود. - پس از خروج ارتش فرانسه، مقامات شهر فرایبورگ، تهیه مستریلان این سایت را برای تبدیل آن به یک ناحیه شهری پایدار و بر مبنای مشارکت اجتماعی آغاز کردند (Bagacien, 2006).	محل مسکونی	نمای هوایی از محله مسکونی وایبان در شهر فریبورگ آلمان. ^{۳۵}
۶	Wangjiadun CBD	وو‌هان، چین	فرودگاه نظامی	- این سایت، از ابتدای شکل‌گیری جمهوری خلق چین، به‌عنوان یک فرودگاه نظامی فعال بود. - با گسترش شهر، این سایت در مرکز ناحیه هانکو در وو‌هان واقع شد و از نظر موقعیت جغرافیایی شاخص و زیرساخت‌های مناسب، مورد توجه قرار گرفت. - نهایتاً در سال ۱۹۹۹، تصمیمی بر توسعه درونی شهر، از طریق برچیدن فرودگاه نظامی و واگذاری ۲۶۶ هکتار زمین آن به شهر وو‌هان و تبدیل آن به یک اکسپو و مرکز مالی شد (URL7).	ناحیه تجاری مرکزی (CBD)	نمایی از ناحیه تجاری مرکزی در شهر وو‌هان چین. ^{۳۶}
۷	Abdali Project	عمان، اردن	اردوگاه نظامی	- در این اردوگاه نظامی، ستاد فرماندهی نیروهای مسلح اردن و اداره اطلاعات عمومی قرار داشته است. - از دهه ۱۹۸۰ میلادی، توجه به این سایت، به‌عنوان یک قابلیت برای توسعه‌های آتی، وجود داشته است و حتی در طرح جامع سال ۱۹۸۷ عمان به استفاده از موقعیت‌های توسعه در این سایت نظامی-امنیتی اشاره شده است. - نهایتاً از اوایل سال ۲۰۰۰ میلادی، توسعه این سایت، در قالب تبدیل آن به یک «مرکز شهر جدید» آغاز شد (Ashour, 2016).	ناحیه‌ای شهری با کاربری مختلط مسکونی، تجاری، هتل و دفاتر اداری	نمایی از پروژه عبدعلی در عمان. ^{۳۷}
۸	Velayat Park	تهران، ایران	فرودگاه/پادگان نظامی	- قلعه‌مرغی در سال ۱۳۰۱ به‌عنوان نخستین فرودگاه ایران شناخته شد و تا دهه ۱۳۳۰ محل فرود هواپیماهای سبک و مسافری بود و پس از ساخت فرودگاه مهرآباد این محل صرفاً به محل آموزش‌های نظامی تبدیل گردید. - بوستان ولایت، بزرگ‌ترین پارک خاورمیانه است که در محل قبلی پادگان نظامی قلعه‌مرغی احداث شده است و در سال ۱۳۹۱، به‌طور رسمی افتتاح شد (نامجوین، ۱۳۹۱).	پارک شهری	بخش‌هایی از فرودگاه سابق قلعه‌مرغی که تبدیل به بوستان ولایت شده است. ^{۳۸}

ردیف	بررسی موردی	موقعیت	نوع سایت نظامی	تاریخچه و کاربری(های) پیشین	کاربری معاصر	تصویر
۹	Brooklyn Navy Yard	بروکلین، نیویورک، ایالات متحده آمریکا	کارخانه کشتی سازی نیروی دریایی ایالات متحده	- بارد نیروی دریایی بروکلین در سال ۱۸۰۱ تأسیس شد و از اوایل دهه ۱۸۱۰ تا دهه ۱۹۶۰ میلادی، این سایت، به عنوان کارخانه کشتی سازی برای نیروی دریایی ایالات متحده، فعال بود. - این سایت به عنوان یک تأسیسات نظامی در سال ۱۹۶۶ غیرفعال شد، اما همچنان توسط صنایع خصوصی مورد استفاده قرار می‌گرفت. - امروزه، این سایت دارای یک مجتمع صنعتی- تجاری است که توسط دولت شهر نیویورک اداره می‌شود که هم مربوط به تعمیرات و نگهداری کشتی است و هم فضایی اداری و تولیدی برای صنایع غیردریایی (La porte, 2020).	مجموعه صنعتی- تجاری	 نمایی از سایت صنعتی- تجاری در کارخانه کشتی سازی پیشین^{۳۹}.
۱۰	Queen Martha's School	کاناس، لیتوانی	انبار کالا در یک پادگان نظامی	- این بنا، بخشی از یک پادگان تاریخی در شهر لیتوانی بوده است. - این پادگان نظامی، در حال حاضر در قالب یک مجموعه مسکونی چندمنظوره، مشتمل بر ۷ ساختمان مسکونی، ۲ ساختمان تجاری، یک مدرسه و یک کودکستان، احیاء شده است (URL8).	مدرسه	 ساختمان انبار نظامی که با الحاق یک طبقه به آن، تبدیل به یک مدرسه شده است^{۴۰}.
۱۱	Tai Kwun Centre for Heritage and Arts	هنگ کنگ	مجموعه ساختمان‌های ایستگاه مرکزی و زندان ویکتوریا	- این مجموعه نظامی پس از سال ۱۹۴۱ توسط بریتانیایی‌ها در هنگ‌کنگ ساخته شد. - در سال ۲۰۰۶، این بناها کاربری نظامی خود را از دست داده و تخلیه شدند. - با تخلیه این بناها، سایتی مشتمل بر زمین‌های باز و تعدادی بنای منحصربه‌فرد، در قلب مرکز تجاری هنگ‌کنگ به عنوان یک حیاط مرکزی در میان یکی از متمرکزترین شهرهای جهان، باقی ماند. در این سایت، دو عرصه باز وجود دارد: میدان رژه و حیاط زندان (URL9).	مجموعه‌ای شهری با تمرکز بر فعالیت‌های جمعی، فرهنگی، تفریحی و مکانی برای مکث	 میدان رژه^{۴۱} (بالا) و حیاط زندان (پایین) و بناهای تاریخی اطراف آن‌ها که تبدیل به یک مجموعه شهری چندمنظوره شده‌اند^{۴۲}.

ردیف	بررسی موردی	موقعیت	نوع سایت نظامی	تاریخچه و کاربری (های) پیشین	کاربری معاصر	تصویر
۱۲	Red Fort Center	دهلی نو، هندوستان	پادگان نظامی ارتش بریتانیا	- پس از اولین جنگ استقلال، دولت استعماری، این پادگان نظامی را در سال ۱۸۵۷ میلادی، ساخت. - بریتانیایی‌ها با تخریب ساختارهای تاریخی موجود در سایت ردفورت و استفاده از بقایای آن‌ها، این پادگان را بنا کردند. - این پادگان از زمان استقلال هند، یا بلااستفاده بوده و یا بخش‌های کوچکی از آن، در زیر لایه‌های عمیق گچ و رنگ، بدون رعایت اصول اخلاقی حفاظت، استفاده می‌شده است (URL10).	مرکز بازدیدکنندگان	 پادگان نظامی ارتش بریتانیا در سایت تاریخی ردفورت که تبدیل به مرکز بازدید گردشگران، شده است.^{۴۳}
۱۳	Residence DBB	کنوکست، بلژیک	خانه- مزرعه و انبار غله در سایت نظامی	- استحکامات دفاعی سایت هازگراس در نزدیکی هلند، نه تنها از جمله محدود بقایای سلطنت اتریشی‌ها بر فلاندر است، بلکه در یک منظر فرهنگی دست‌نخورده قرار دارد. در این سایت مجموعه‌ای متوالی از استحکامات دفاعی قرار گرفته که به منظور دفاع مرزی و ایجاد زه‌کش در برابر سیل بندها، ساخته شده‌اند. - در این مجموعه، یک ساختمان نگهدارنده سنگی و یک زندان ساخته شد که در قسمت غربی آن‌ها یک خانه به عنوان یک مانع در برابر جریان آب ساخته شد. در سال ۱۸۳۹ میلادی، این ساختمان‌ها تبدیل به خانه- مزرعه شدند (URL11).	ساختمان مسکونی	 ساختمان‌های پیشانظامی خانه- مزرعه U شکل و انبار غله در پشت آن که تبدیل به یک اقامتگاه شده‌اند.^{۴۴}
۱۴	Khaus Cultural Center	بازل، سوئیس	قدیمی‌ترین ساختمان در یک پادگان نظامی	- این مجموعه، حدود ۱۵۰ سال پیش به عنوان یک پادگان نظامی، توسط ارتش سوئیس ساخته شد؛ منطقه‌ای محصور که در دسترس عموم قرار نداشت. - این سایت در سال ۱۹۶۶، متروک شد. - بعدها، مجموعه ساختمان‌های وسیع و عرصه باز این پادگان متروک، تبدیل به قطب فرهنگی و اجتماعی در شهر بازل شد. - در سال ۲۰۱۳ میلادی، تاریخی‌ترین ساختمان این مجموعه با مساحت ۹۰۰۰ مترمربع، که از روند تغییر کاربری این مجموعه جا مانده بود، تبدیل به یک مرکز فرهنگی شد که با نام Khaus شناخته می‌شود (URL12).	مرکز فرهنگی	 ساختمانی تاریخی در دل یک پادگان نظامی در شهر بازل سوئیس که تبدیل به یک مرکز فرهنگی شده است.^{۴۵}

ردیف	بررسی موردی	موقعیت	نوع سایت نظامی	تاریخچه و کاربری(های) پیشین	کاربری معاصر	تصویر
۱۵	Restaurant 'The Jane'	آنتورپ، بلژیک	نمازخانه یک بیمارستان نظامی سابق	- این بنا، با تاریخی غنی، به عنوان نمازخانه یک بیمارستان نظامی فعال بوده است. - در حال حاضر، این بنای میراث نظامی، به رستورانی تراز بالا تبدیل شده است که ترکیبی از بهترین غذاها را برای مخاطبان خود فراهم می‌کند. - رستوران جین برای اولین بار درهای خود را در سال ۲۰۱۴ باز کرد (URL13).	یک رستوران مدرن و سطح بالا با جذائیت بین‌المللی	 نمازخانه یک بیمارستان نظامی سابق در شهر آنتورپ سوئیس که تبدیل به یک رستوران تراز بالا شده است.^{۴۶}
۱۶	Koszary Arche Hotel	گوراکالواریا، لهستان	ساختمان مرکز فرماندهی پادگان‌های نظامی	- شهر گوراکالواریا با سابقه تاریخ نظامی ۸۵ ساله (۱۹۱۶-۲۰۰۱ میلادی)، با دارا بودن پادگان‌های محلی، به محل استقرار و زندگی واحدهای نظامی ارتش لهستان اختصاص داشته است. - ساختمان مرکز فرماندهی پادگان‌های نظامی، یکی از بناهای نظامی در این شهر بوده که امروزه تبدیل به هتل شده است (URL14).	هتل	 چپ: نمای بیرونی ساختمان مرکز فرماندهی پادگان‌های نظامی در گوراکالواریا، لهستان که تبدیل به هتل و رستوران شده است.^{۴۷} راست: اصول حفاظتی در مرمت رستوران^{۴۸}
۱۷	Grenadier barracks	لگنیتسا، لهستان	پادگان نظامی	- مجموعه‌های نظامی در شهر لگنیتسا، در دو فاز اصلی و بنا بر رشد نظامی‌گری در دهه‌های ۱۸۸۰ و ۱۹۳۰ میلادی، ساخته شدند. - با ساخت مجموعه پادگانی گرنادیه در سال ۱۸۷۴ میلادی، شهر لگنیتسا، در زمره شهرهای نظامی معتبر قرار گرفت. - با سقوط امپراطوری آلمانی، از اهمیت و تعداد پادگان‌های نظامی کاسته شد و در سال ۱۹۲۱ میلادی، بخشی از پادگان‌ها تخلیه شده و به ساختمان‌های مسکونی یا اردوگاه اسرای جنگی تبدیل شدند. - مجموعه پادگان گرنادیه پس از غیرنظامی شدن به مدت ۵ سال خالی ماند تا اینکه با توافق با مقامات شهر، تحت تصرف یک آموزشگاه حرفه‌ای قرار گرفت. - امروزه، این مجموعه، به یک مؤسسه آموزشی در حال توسعه تبدیل شده است (Rudnicka-Bogusz, 2020).	مؤسسه آموزشی	 پادگانی در شهر لگنیتسا در کشور لهستان که تبدیل به یک مؤسسه آموزشی شده است.^{۴۹} مجموعه کارت پستالی که در آن مجموعه پادگانی گرنادیه نشان داده شده است.^{۵۰}

ردیف	بررسی موردی	موقعیت	نوع سایت نظامی	تاریخچه و کاربری (های) پیشین	کاربری معاصر	تصویر
۱۸	The Artists' House	تهران، ایران	دفتر فرماندهی در یک پادگان نظامی	- بنای کنونی خانه و باغ هنرمندان در نقشه تهران سال ۱۳۱۰ در محوطه‌ای محصور و در محلی به نام فیشرایاد قرار داشت. - این محدوده از اواخر دهه ۳۰ به بعد به پادگان نظامی تبدیل شد. چند سال پس از تبدیل این محل به پادگان ایرانیان شهر اداره سرشته‌داری ارتش-آجودانی فعلی- در آن استقرار یافت و سوله‌ها و انبارهایی که در اطراف ساختمان اصلی قرار داشت به‌عنوان محل نگهداری آرد و ملزومات این اداره در نظر گرفته شد. - بنای فعلی خانه هنرمندان، محل دفتر فرماندهی و خوابگاه سربازان سرشته‌داری ارتش بود (نقش جهان پارس، ۱۳۸۴).	خانه هنرمندان	 دفتر فرماندهی در پادگان سابق ایرانیان شهر (بالا) که تبدیل به خانه هنرمندان شده است (پایین)^{۵۱}
۱۹	The Presidio	سان فرانسیسکو، ایالات متحده آمریکا	پایگاه نظامی	- این سایت، از ۱۷ سپتامبر ۱۷۷۶ میلادی، یک مقر دفاعی بوده است که توسط اسپانیایی‌ها و برای به دست آوردن یک پایگاه در خلیج سان‌فرانسیسکو، پایه‌گذاری شد. - از سال ۱۸۲۰ تا ۱۸۴۸ میلادی، این مقر دفاعی در اختیار مکزیک بود. - این سایت در سال ۱۹۹۴ میلادی و به‌دنبال برنامه «تعطیلی و بازتنظیم پایگاه‌های نظامی» که از سال ۱۹۸۸ آغاز شده بود، در اختیار خدمات پارک ملی قرار گرفت و بدین‌ترتیب کاربری نظامی ۲۱۹ ساله آن خاتمه یافت و این سایت با کاربری مختلط عمومی- تجاری، احیاء شد (URL15).	پارک	 تصویر هوایی از پارک ملی پردیسو^{۵۲}
۲۰	Nursery in Montlaur	بونیفافچو، جزیره کرس جنوبی، فرانسه	بخشی از محدوده نظامی مونتلانور	- محدوده پیشانظامی مونتلانور در فلاتی قرار دارد که میراث نظامی، زمین‌شناسی و رسوبی شهر را تشکیل می‌دهد و میان دیوارها، پیاده‌راه‌ها و استحکامات دفاعی محصور است. - این بنای میان‌افزا، با کاربری مهدکودک، در قلب ارگ هزارساله بونیفافچو ساخته شده است (URL16).	مهدکودک	 ساختمان مهدکودک مونتلانور در قلب فلات نظامی در بونیفافچو^{۵۳}

ردیف	بررسی موردی	موقعیت	نوع سایت نظامی	تاریخچه و کاربری(های) پیشین	کاربری معاصر	تصویر
۲۱	Grand Palais Cinema	کیور، فرانسه	بخشی از یک مجموعه پادگان ارتشی	- در بخش تاریخی شهر کئور، با کمی فاصله از کرانه رودخانه، سائیتی قرار دارد که پیشتر در اختیار ارتش بود و مجموعه ساختمان‌های پادگان ارتش در آن قرار داشت. - بخش شرقی این مجموعه در سال ۱۹۴۳ میلادی در آتش‌سوزی تخریب شد و بعد از آن به عنوان پارکینگ مورد استفاده قرار می‌گرفت. - این سایت پیش‌نظامی، امروزه به یک مجموعه شهری وسیع تبدیل شده که به عابران پیاده تعلق دارد و از طریق سایبانی از درختان، محافظت می‌شود. - ساخت سینما در شمال این مجموعه و در تعامل با بال شرقی تخریب‌شده، با هدف بازتعریف و بازتفسیر ساختمان‌های پادگانی پیشین، انجام شده است (URL17).	سینما	 ساختمان سینمای گراندپالاس^{۵۴} (پایین) که در عرصه باز یک پادگان پیشین ارتشی ساخته شده است (بالا)^{۵۵}.
۲۲	The garrison of Hodonin	هدنین، جمهوری چک	پادگان نظامی	- تاریخ نظامی شهر هدنین به اوایل دهه ۱۸۸۰ میلادی باز می‌گردد. هنوز هم ساختمان‌هایی نظامی از این دوران باقی مانده‌اند (آن‌هایی که پیشتر به عنوان خوابگاه افسران و سربازان، انبارها یا سالن‌های سوارکاری کاربرد داشته‌اند). - فرم این بناها، نمایانگر معماری ساختمان‌های آن دوران است. - در سال ۲۰۰۲ میلادی، پادگان شهر هدنین منحل شد و نیروها، تجهیزات و اموال منقول نظامی از آن خارج شدند و متعاقباً توسعه اراضی پادگان مدنظر قرار گرفت (Hercik & Toušek, 2011).	مجموعه چندمنظوره شهری	 مستر پلان طرح احیاء اراضی پادگان شهر هدنین^{۵۶}
۲۳	University of Oradea, Romania	اورادئا، رومانی	مدرسه ژاندارمری	- از سال ۱۸۸۰ میلادی، ساختمان‌های نظامی بسیاری در شهر اوردئا ساخته شده‌اند و تعداد زیاد سربازان در این تسهیلات نظامی، شهر اوردئا را به یکی از بزرگ‌ترین پایگاه‌های نظامی در قلمرو امپراطوری اتریش-مجارستان تبدیل کرد. - مدرسه ژاندارمری بین سال‌های ۱۹۱۲ تا ۱۹۱۳ میلادی ساخته شد. ساختمان‌های ۲۲گانه این مجموعه که در اطراف یک پارک دایره‌ای شکل آرایش یافته بودند، نماهایی ساده و عاری از تزئینات داشتند (Morar et al., 2016).	دانشگاه اوردئا	 پردیس اصلی دانشگاه اوردئا^{۵۷}

ردیف	بررسی موردی	موقعیت	نوع سایت نظامی	تاریخچه و کاربری (های) پیشین	کاربری معاصر	تصویر
۲۴	Historical Qazaghkhaneh Complex in Tehran	تهران، ایران	پادگان نظامی	- میدان مشق که در زمان فتحعلی‌شاه ساخته شد و جایی برای مشق رزم قشون و تمرین‌های نظامی در دل شهر بود. میدان مشق که نخستین پادگان تهران به حساب می‌آید، در اواسط دوره ناصرالدین‌شاه، درکنار ارگ سلطنتی قرار گرفت. بعداز این دوره بود که ساختمان‌های نظامی در اطراف میدان گسترش یافت و به یک میدان نظامی مبدل شد (زانیچ خواه و رازقی، ۱۴۰۱). - بعداز روی کار آمدن پهلوی اول و با تغییر مقر حکومت از کاخ گلستان به کاخ مرمر، عملاً ارگ سلطنتی قاجار از رونق و اهمیت سابق افتاد. متعاقب این تغییر و تحولات، تغییراتی نیز در محوطه میدان مشق ایجاد شد. به‌طوری که پادشاه، پادگان‌ها را به خارج شهر تهران منتقل کرد و متعاقب آن میدان مشق از رونق افتاد و به‌صورت زمین بایر درآمد، از این زمان به بعد بود که دولت تصمیم به ساخت ساختمان‌های اداری و نظامی در این سایت گرفت (بانی‌مسعود، ۱۳۸۸، ۱۰۸). - عمارت قزاق‌خانه شاخص‌ترین بنای واقع در مجموعه میدان مشق و قدیمی‌ترین آن‌هاست. این عمارت، سه دوره تحول عملکردی و کالبدی را از سر گذرانده است. دوره اول ساختمان قاجاری قزاقخانه به‌عنوان پادگان نظامی است. دوره دوم افزوده‌های دوره پهلوی و تبدیل عمارت قزاق‌خانه به وزارت جنگ را در بر می‌گیرد و دوره سوم در برگیرنده تملک عمارت نظامی توسط دانشگاه هنر از سال ۱۳۸۰ و تبدیل این مجموعه تاریخی به عملکردی آموزشی و فرهنگی است (مهندس‌ان مشاور باوند، ۱۳۸۵). - در این سال، ساختمان‌های عمارت قزاق‌خانه (به جزء ساختمان غربی و بخشی از ساختمان جنوبی) توسط دانشگاه هنر تملک شد و مرمت، احیاء و نوسازی عمارت قزاق‌خانه با برنامه رفع خطر آغاز شد. در سال ۱۳۹۰، ضلع غربی و مابقی ضلع جنوبی نیز به تملک دانشگاه هنر درآمد (رازقی و همکاران، ۱۴۰۲).	دانشگاه هنر ایران	 بالا: عمارت تازه تأسیس قزاق‌خانه^{۵۸}، وسط: ساختمان قزاق‌خانه پیشین و دانشگاه هنر کنونی در میدان مشق (باغ ملی) تهران^{۵۹}، پایین: مراسم دانش‌آموختگی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر ایران در مقابل ساختمان قزاق‌خانه در سال ۱۳۹۶^{۶۰}

ردیف	بررسی موردی	موقعیت	نوع سایت نظامی	تاریخچه و کاربری(های) پیشین	کاربری معاصر	تصویر
۲۵	Naval Training Center (NTC)	سن دیگو، ایالات متحده آمریکا	مركز آموزشی نیروی دریایی ایالات متحده	- این سایت، به مدت ۷۰ سال به آموزش نیروی دریایی ایالات متحده اختصاص داشته است. - در سال ۱۹۹۳ میلادی و به دنبال تصویب قانون فدرال «تعطیلی و بازتنظیم پایگاه‌های نظامی»، تعطیلی تدریجی این مرکز در دستور کار قرار گرفت و در سال ۱۹۹۷ میلادی، این مجموعه رسماً تعطیل شد و اراضی آن به شهر سن دیگو واگذار شد (Bailey et al., 2006).	محله عمومی لیبرتی استیشن	 مركز پیشین آموزشی نیروی دریایی ایالات متحده در سن دیگو که تبدیل به محله لیبرتی استیشن شد.^{۶۱}
۲۶	Lowry (formerly Lowry Air Force Base)	دنور، کلرادو، ایالات متحده آمریکا	پایگاه نیروی هوایی	- مجموعه لوثری، در سال ۱۹۹۱ میلادی و پس از ۵۴ سال فعالیت به عنوان پایگاه نیروی هوایی، با قانون «تعطیلی و بازتنظیم پایگاه‌های نظامی» مواجه شد. - بین سال‌های ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۳ میلادی، فرایند برنامه‌ریزی برای توسعه مجدد این مجموعه، طی شد (Bailey et al., 2006).	محله مسکونی	 بالا: پایگاه هوایی لوثری پیش از تعطیلی^{۶۲}؛ پایین: تبدیل این پایگاه به محله مسکونی^{۶۳}

یافته‌های تحقیق

با توجه به لزوم اتخاذ نگاهی کل نگر به مقوله حفاظت از میراث نظامی که در چارچوب نظری پژوهش به آن اشاره شد، در این بخش، ابتدا رویکردهای مداخلات حفاظت در میراث نظامی که از فراتحلیل نمونه‌های موردی پژوهش احصاء شده‌اند، معرفی و تعریفی اجمالی از آن‌ها ارائه می‌شود و سپس، ضمن دسته‌بندی نمونه‌های مطالعاتی ذیل رویکردهای مذکور، راهکارهای اجرایی که در راستای تحقق رویکرد موردنظر در هر نمونه مطالعاتی به کار گرفته شده‌اند، استخراج می‌شوند. در ادامه، با بررسی نمونه‌های موردی پژوهش، معیارهایی احصاء می‌شوند که در اسناد بالادستی به آن‌ها اشاره نشده است و نهایتاً به ارزیابی چگونگی پرداختن به معیارهای احصاء شده از اسناد بالادستی مربوط به میراث نظامی و همچنین سایر معیارهای استخراج شده، در نمونه‌های مطالعاتی پژوهش، پرداخته می‌شود.

رویکردهای کلی حفاظت از میراث نظامی

همان‌طور که اشاره شد، با بررسی تحلیل تجارب مربوط به حفاظت از مصادیق میراث نظامی در نمونه‌های مطالعاتی پژوهش، رویکردهایی کلی، قابل احصاء هستند که با کد A مشخص می‌شوند و در جدول زیر به معرفی آن‌ها پرداخته می‌شود:

جدول ۴. رویکردهای مداخلات حفاظت در موارث نظامی احصاء شده از بررسی نمونه‌های مطالعاتی پژوهش

تعریف	رویکرد کلی مداخلات حفاظت در میراث نظامی (A)
در این رویکرد، تلاش بر بازگرداندن ابنیه و سایت‌های نظامی به کالبد اصلی آن‌هاست. این مهم، از طریق پژوهش، مستندنگاری و اعمال تکنیک‌های حفاظتی جهت تضمین اصالت و یکپارچگی این دارایی‌های فرهنگی، انجام می‌شود.	A1: صیانت و مرمت (Preservation and Restoration)
در این رویکرد، تأکید بر این است که ساختارهای تاریخی را نمی‌توان بدون دگرگونی و اتخاذ کارکردهای جدید حفظ کرد و درعین حال، هیچ توسعه جدیدی نباید بدون در نظر گرفتن تاریخ این ساختارها انجام شود، به این معنا که هویت و ویژگی‌های فضایی، عناصری حیاتی برای کیفیت فضایی آینده هستند.	A2a: نوسازی توسعه‌محور (Renewal through Development)
این رویکرد با تجمیع اقدامات پایدار در روند حفاظت از موارث نظامی شهری، میسر می‌شود. بهره‌گیری از منابع انرژی تجدیدپذیر، ارتقاء اقدامات پایدار جذب گردشگر، به حداقل رساندن اثرات زیست‌محیطی در عملیات حفاظتی و مدیریت حرکت گردشگران در حفاظت از میراث نظامی شهری، با این رویکرد متناسب هستند.	A2b: توسعه پایدار میراث نظامی (Sustainable Development of Military Heritage)
این رویکرد، شامل روندهایی می‌شود که در آن‌ها، محافظت از موارث نظامی شهری، در گرو ادغام آن‌ها در بافت شهر است. در این رویکرد، تأکید بر اهمیت فرهنگی سایت‌های نظامی، عامل مهم در تصمیم‌گیری درمورد کاربری اراضی، پهنه‌بندی و توسعه شهری است.	A2c: توسعه با ادغام میراث نظامی با فضاهای شهری (Development through Integration of Military Heritage into Urban Spaces)
در این رویکرد، نگاه به سایت‌های پیشانظامی به‌منزله اراضی قهوه‌ای است و طراحی در آن‌ها، براساس ایده‌های توسعه‌محور شهری و بدون در نظر گرفتن ارزش‌های میراثی یا مشارکت اجتماعی صورت می‌گیرد. سودآوری اقتصادی، طراحی متمایز معماری و خلق فضاهای شهری مدرن و چندمنظوره، از ویژگی‌های این نگرش است.	A2d: توسعه (درون) شهری (Urban Development)
این رویکرد، بر توسعه و رشد صنعتی، کارآفرینی و ایجاد شغل، متمرکز است. یک مدل مأموریت‌گرا که با مشارکت دولتی و خصوصی برای ادغام حفاظت تاریخی در بستری گسترده‌تر، مبتنی بر بازآفرینی اقتصادی، طراحی می‌شود و بیشتر حل مشکلات احیاء بخش‌های صنعتی شهر را مدنظر قرار می‌دهد.	A2e: توسعه اقتصادی-صنعتی (Economic-Industrial Development)
در این رویکرد، یافتن کاربری جدید برای موارث فرهنگی نظامی، جهت پاسخ به نیازهای روز، درعین احترام به اهمیت فرهنگی آن‌ها مدنظر است. کاربری‌های پیشنهادی در این رویکرد، عمدتاً به‌صورت تبدیل ابنیه نظامی به واحدهای مسکونی، تبدیل قلعه‌ها به موزه و تبدیل سایت‌های نظامی به مجموعه‌های تفریحی است.	A3: استفاده مجدد انطباق‌پذیر (Adaptive Reuse)

A2: توسعه / توسعه مجدد
(Development/Redevelopment)

تعریف	رویکرد کلی مداخلات حفاظت در میراث نظامی (A)
در حفاظت از میراث نظامی، تفسیر، نقشی حیاتی به عهده دارد؛ چراکه به ایجاد درکی عمیق تر از اهمیت تاریخی و میراثی سایت های نظامی، در مخاطبان و بازدیدکنندگان می انجامد. استفاده از تابلوهای تفسیری، توره های هدفمند و دیجیتال مدیا، از جمله مواردی است که در راستای گسترش آموزش و تعهد عمومی نسبت به میراث نظامی، در این رویکرد مدنظر است.	A4: تفسیر و آموزش (Interpretation and Education)
این رویکرد مبتنی بر ساخت وسازهای جدید در فضاهای خالی میان دانه های تاریخی موجود در یک سایت میراث نظامی است. در بررسی تجارب ذیل این رویکرد، این امر، بر اساس دیدگاه تشابه سبکی و از طریق راهکارهایی نظیر برقراری ارتباط فیزیکی، حفظ مقیاس پیشین، سادگی و وحدت مصالح، تحقق یافته است.	A5: ساخت میان افزا (Infill Building)
در این رویکرد، بر اساس یک ایده کلی مبتنی بر تبدیل محدوده نظامی به یک هسته شهری چندمنظوره، در طرح احیاء، اراضی پیشانظامی به زون های متفاوت عملکردی تقسیم می شوند و براساس این زون بندی عملکردی پیشنهادی، مداخلات حفاظتی از جمله اعطاء کاربری جدید به ابنیه موجود، تخریب ساختمان های فاقد ارزش، ایجاد زیرساخت های مورد نیاز و بازسازی ساختمان های تاریخی تخریب شده، براساس اولویت بندی تعیین شده آغاز می شود.	A6: احیاء (Revitalization)
اتخاذ این رویکرد، در گرو دخالت دادن جامعه محلی در حفاظت و مدیریت سایت های میراث نظامی است. در این رویکرد، تأکید بر درک و گرامیداشت وجوه ارزشی موارث نظامی شهری ازسوی جامعه محلی است که می تواند به ارتقاء حس مالکیت و مسئولیت در آن ها بیانجامد.	A7: مشارکت اجتماعی (Community Engagement)

در ادامه، با بازتحلیل تجارب مداخلات حفاظت در موارث نظامی مورد نظر پژوهش، این نمونه ها ذیل رویکردهای احصاء شده دسته بندی شده و راهکارهای اتخاذ شده در هر نمونه مطالعاتی در راستای تحقق اهداف رویکردهای احصاء شده، استخراج می شوند. جداول پیش رو، یافته های پژوهش در این گام را نشان می دهند:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۵. دسته‌بندی نمونه‌های مطالعاتی پژوهش ذیل رویکردهای احصاء شده در مداخلات حفاظت در میراث نظامی

ردیف	نمونه‌های مطالعاتی	رویکرد کلی مداخلات حفاظت در میراث نظامی (A)
۱	Castle Clinton Battery Park	A1: صیانت و مرمت
۲	Memorial des deportations	
۳	The defense landscape: New Dutch Waterline	A2: توسعه/ توسعه مجدد
۴	The Officers' House in Royal Arsenal Riverside	
۵	Vauban Sustainable Urban District	
۶	Wangjiadun CBD	
۷	Abdali Project	
۸	Velayat Park	
۹	Brooklyn Navy Yard	
۱۰	Queen Martha's School	A3: استفاده مجدد انطباق پذیر
۱۱	Tai Kwun Centre for Heritage and Arts	
۱۲	Red Fort Center	
۱۳	Residence DBB	
۱۴	Khaus Cultural Center	
۱۵	Restaurant 'The Jane'	
۱۶	Koszary Arche Hotel	
۱۷	Grenadier barracks	
۱۸	The Artists' House	
۱۹	The Presidio	A4: تفسیر و آموزش
۲۰	Nursery in Montflaur	A5: ساخت میان افزا
۲۱	Grand Palais Cinema	
۲۲	The garrison of Hodonin	A6: احیاء
۲۳	University of Oradea, Romania	A6': احیاء/ استفاده مجدد انطباق پذیر
۲۴	Historical Qazaghkhaneh Complex in Tehran (Iran University of Art)	
۲۵	Naval Training Center (NTC)	A7: مشارکت اجتماعی
۲۶	Lowry (formerly Lowry Air Force Base)	A7': مشارکت اجتماعی/ توسعه اقتصادی

جدول ۶. رویکردهای اتخاذ شده در مداخلات حفاظت در موارث نظامی و چگونگی تحقق آن‌ها در نمونه‌های مطالعاتی پژوهش

ردیف	رویکرد کلی مداخلات حفاظت در میراث نظامی	نمونه‌های مطالعاتی	راهکارهای اجرایی
۱	A1: صیانت و مرمت	Castle Clinton Battery Park	- استفاده از ترکیبی از تحقیقات تاریخی درمورد تاریخچه و فناوری ساخت بنای قلعه با بهره‌گیری از فنون پیشرفته هنری برای حفظ این ساختار مهم در آینده. - بهره‌گیری از دانش تخصصی و تعهد به صیانت از اهمیت فرهنگی این یادمان تاریخی - مرمت قلعه در قالب طرح اولیه آن، توسط مرکز خدمات ملی پارک در سال ۱۹۴۶م. - تثبیت، حفاظت، تعمیر و مرمت اجزای سنگی تاریخی/ مرمت سقف تاریخی/ مرمت عناصر چدنی/ تعویض سیستم حفاظت در برابر صاعقه (URL18).
۲		Memorial des deportations	- بهره‌گیری از نقشه‌ها، فیلم‌ها، شهادت شاهدان و داستان‌های قربانیان - صحنه‌نگاری هوشمند و حساس از سیاست‌های تبعید و سرکوب و نسل‌کشی یهودیان در ماریسی در جریان جنگ جهانی دوم (URL4).
۳	A2: توسعه/ توسعه مجدد	The defense landscape: New Dutch Waterline	- پیوند میراث نظامی با برنامه‌ریزی فضایی بر مبنای گردشگری - توسعه میراث بزرگ‌مقیاس از طریق پیوند ارزش‌های میراثی به توسعه‌های آتی (Hein, 2020).
۴		A2b: توسعه پایدار میراث نظامی	- بررسی کامل و ارتقاء سیستم سازه‌ای و مصالح ساختمان موجود با در نظر گرفتن اصل مصرف کم انرژی و کارآمد بودن - ایجاد یک ساختمان مسکونی پایدار که در تعامل با ساختمان مرمت شده باشد. - ادغام دو ساختمان فوق با سایت رویال آرسنال ریورساید از طریق ایجاد پیاده‌راه‌هایی جهت پیوند عناصر سایت - اتصال به منبع انرژی گرمایش منطقه‌ای کم‌کربن در سراسر سایت و همچنین تعبیه تهویه مکانیکی پیشرفته با بازیابی حرارت برای هر واحد (URL6).
۵		A2b': توسعه پایدار/ مشارکت جوامع محلی	- این پروژه شهر فرایبورگ را به یکی از دموکرات‌ترین شهرهای دوست‌دار محیط زیست تبدیل کرده است. - طراحی بر مبنای فرهنگ برنامه‌ریزی یکپارچه - ابداع اشکال جدیدی از مشارکت شهروندان - اعمال ایده‌های مبتنی بر حمل‌ونقل و ترافیک پایدار - ترویج اقدامات ساختمانی سالم و سازگار با محیط زیست - به حداقل رساندن مصرف انرژی و تعبیه منابع انرژی سازگار با محیط زیست - تقویت اقتصاد محلی - طراحی حوزه‌های زیست اجتماع محور (Coates, 2013).
۶		A2c: توسعه با ادغام میراث نظامی با فضاهای شهری	- اصلی‌ترین استراتژی‌های طراحی مرکز تجاری وانگجی‌هادون، عبارت‌اند از: - تعمیر شبکه جاده‌ها در زمین‌های خالی فرودگاه نظامی - استفاده مجدد از منابع قدیمی در طول دوره انتقال - ساخت سیستم ریلی و تسهیلات شهری - تمرکز بر ایده‌های صرفه‌جویی در مصرف انرژی، بوم‌شناسی و پایداری (Bagaeen & Clark, 2016).

ردیف	رویکرد کلی مداخلات حفاظت در میراث نظامی	نمونه‌های مطالعاتی	راهکارهای اجرایی
۷		Abdali Project	- توزیع مستر پلان براساس بخش‌بندی سنتی موجود در سایت - زون‌بندی براساس مناطق قابل شناسایی مورفولوژیکی با بافت‌ها و عملکردهای متمایز، دارای سبکی مدرن با زیرساخت‌ها، ساختمان‌ها و فضاهایی با بهره‌گیری از تکنولوژی پیشرفته که میزبان فعالیت‌ها و مشاغل درجه یک است و آن را با سایر مناطق مجاور متفاوت می‌کند و تصویری از عمان مدرن ارائه می‌دهد. - مشارکت اقتصادی میان بخش دولتی و خصوصی (Bagaen, 2006).
۸	A2d: توسعه (درون شهری	Velayat Park	- با توجه به این که این فرودگاه سابق در منطقه شهری قرار داشت و مشکلاتی را نیز برای مردم منطقه ایجاد کرده بود، زمزمه تعطیلی و تغییر کاربری آن مطرح شد. پس از مدتی مباحثه و مذاکره، سرانجام تحویل فرودگاه قلعه‌مرغی به شهرداری تهران صورت گرفت و با تخلیه تدریجی وسایل و تجهیزات هوایی، براساس توافق نیروی هوایی و شهرداری تهران در اواخر سال ۱۳۸۹، عملیات احداث بوستان بزرگ ولایت در محل فرودگاه اجرایی شد. - در طراحی و احداث بوستان ولایت، فضاهای متنوع و متعددی پیش‌بینی شده است که امکان فعالیت‌های متنوع فرهنگی، تفریحی، ورزشی و گذران اوقات فراغت را برای تمامی اعضای خانواده و گروه‌های سنی فراهم می‌کند (نامجویان، ۱۳۹۱).
۹	A2e: توسعه اقتصادی - صنعتی	Brooklyn Navy Yard	- استراتژی‌های مبتنی بر پایداری محیط‌زیستی، حفاظت تاریخی، ارتقاء حضور و دسترسی جامعه، هویتی جذاب برای سایت ایجاد کرده است. - ایجاد یک مدل سازمانی بر مبنای ادغام سیاست‌های صیانت تاریخی با نوازی اقتصادی - حمایت از منافع عمومی با اتخاذ نگرشی فراگیر و مشارکتی، برای رسیدگی به مشکلاتی مانند احیاء شهری در بخش صنعتی، از طریق احصاء ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی - استفاده از راهکارهای حفاظتی درمورد منابع تاریخی و ایجاد فضاهای سبز (Kimball & Romano, 2012).
۱۰	A3: استفاده مجدد انطباق‌پذیر	Queen Martha's School	- به منظور تبدیل ساختمان انبار موجود به مدرسه، یک طبقه به آن اضافه شد و این ساختار جدید، درعین هماهنگی با معماری ساختمان موجود و مواد و مصالح به کار رفته در آن، این دو دوره تاریخی متفاوت را بازتاب می‌دهد. - درکنار هم قرار گرفتن ساختار تاریخی و بخش الحاقی با اصول معماری مدرن به عنوان یک ابزار آموزشی، نقش آموزشی مجموعه را تقویت می‌کند (URL8).

ردیف	رویکرد کلی مداخلات حفاظت در میراث نظامی	نمونه‌های مطالعاتی	راهکارهای اجرایی
۱۱		Tai Kwun Centre for Heritage and Arts	- با هدف حفظ عرصه‌های باز و ویژگی‌های منحصربه‌فرد آن‌ها، فعال‌سازی مجدد آن‌ها برای استفاده عمومی در نوع جدیدی از فضای شهری، مدنظر قرار گرفت. - میدان رژه سابق که با تاریخی‌ترین بناهای مجموعه احاطه شده، به یک عرصه باز شهری برای تفریح عمومی و برگزاری رویدادها تبدیل شد که به رستوران‌ها و جاذبه‌های خرده‌فروش و همچنین فضاهای کوچک‌مقیاس‌تر فرهنگی و آموزشی، اختصاص یافته است. - حیاط زندان، از یک فضای ممنوعه به یک فضای عمومی جدید که به برنامه‌های فرهنگی اختصاص دارد، تبدیل شد. استراتژی‌های کلیدی برای این فضا، افزودن برنامه‌های هنری و فرهنگی است. - جهت فراهم نمودن فضای لازم جهت سیرکولاسیون عمومی، دو حجم بیرون‌زده با فاصله‌ای مناسب از سازه ساختمان موجود، با ظاهری کاملاً متمایز و قابل تشخیص، به آن اضافه شده‌اند که نمای آن‌ها از آلومینیوم بازیافت‌شده، ساخته شده است (URL9).
۱۲		Red Fort Center	- با برداشتن لایه‌های گچ، سنگ‌های تراشیده‌شده که در ساختار بنا جای گرفته بودند، پدیدار شدند که خود شاهدی زنده بر استفاده از بقایای مصالح ساختمانی دفاعی اولیه در ساخت این بناست. - استراتژی طراحی معاصر برای تبدیل این بنا به مرکز بازدید گردشگران، بر نمایش تاریخ چندلایه بنا استوار است. - استراتژی طراحی پروژه، مبتنی بر تلاش‌های مرمتی و حفاظتی برای تکرار ویژگی‌های تاریخی مواد و مصالح است که از طریق انجام مطالعه عمیق علمی، رمزگشایی شده‌اند. - مداخلات طراحی معاصر، پیام ساختمان موجود را به زبان امروزی ترجمه کرده است. زبان بصری، صحنه‌نگاری، طراحی نورپردازی پیشرفته، طراحی مبلمان، و اجرای تأسیسات با بهترین جزئیات، با نگاهی انتقادی، تجربیات فضایی ناخوشایندی را که بنا در طول زمان از سرگذرانده است را بازگو می‌کند. - استفاده از تکنیک‌های ویدئومپینگ، هولوگرافی، پنل‌های تلویزیون LED و اتاق واقعیت‌افزوده برای عکاسی واقع‌گرایانه و مدل‌های بزرگ‌مقیاس، طیف تعاملی فضاها را تشکیل می‌دهند (URL10).
۱۳		Residence DBB	- با احترام به مفهوم روح مکان در پدیدارشناسی معماری، مأموریت پروژه، اسکن کردن محیط طبیعی و مصنوعی، برای یافتن الگوهای بصری پنهان و ترجمه آن‌ها به معماری معاصر است. - در راستای نیل به موارد فوق، معماران پروژه درصدد خوانش اطلاعات نظامی، اجتماعی، فرهنگی، طبیعی، زیرساختی و فنی از ردپاهای موجود در داخل و اطراف خانه- مزرعه، برآمدند. - تأکید پروژه بر پاسداشت «خاطره» و ارزش‌های ذاتی میراث بوده است. - نه‌تنها مصالح مورد استفاده در پوسته بیرونی، بلکه راستای حجم اضافه‌شده نیز منعکس‌کننده معماری محلی خانه- مزرعه‌های کشیده است (URL11).

ردیف	رویکرد کلی مداخلات حفاظت در میراث نظامی	نمونه‌های مطالعاتی	راهکارهای اجرایی
۱۴		Khaus Cultural Center	- معماران با حفظ عناصر سازه‌ای آن و انطباق آن‌ها با کاربری‌های مختلف در یک ساختمان قرن بیست و یکمی، این بنا را با احتیاط متحول کردند تا عملکردپذیری و انعطاف‌پذیری آن را ارتقاء دهند و انطباق‌پذیری آن را برای تغییرات آتی با استفاده از ابزار «چندگونه‌شناسی» در فضاها، فراهم کنند. - ساختمانی که پیشتر محصور بود، حالا به فضایی باز و قابل دسترس تبدیل شده است. - در این پروژه استفاده مجدد انطباق‌پذیر، تمام آنچه مدنظر بوده، انجام شده است؛ ایجاد ارتباطات جدید، پویانمایی هر دو نمای ساختمان، اتصال رودخانه به حیاط، و انعطاف‌پذیری بالا به لطف فضاهای متنوع موجود در ساختمان، که می‌تواند کاربردهای زیادی را در خود جای دهد (URL12).
۱۵		Restaurant 'The Jane'	- طراحان داخلی پروژه با تمرکز بر اصول اصالت، عملکرد و مصالحی که «به زیبایی پیر می‌شوند»، تصمیم گرفتند که تنها در مواردی بسیار ضروری دست به مرمت بزنند و در سایر موارد، حفاظت را در دستور کار قرار دهند. - در زیر سقف اصلی بنا، محیطی خالص، بی‌ریا و محترمانه ایجاد شده که به عنوان یک میزبان واقعی برای تجربه غذاخوری عالی عمل می‌کند. - راهروی محراب، به آشپزخانه رستوران منتهی می‌شود که مانند یک معبد مدرن، از شیشه ساخته شده و به مخاطبان این امکان را می‌دهد که شاهد کلیه فعالیت‌های در حال انجام در این محل باشند (URL13).
۱۶		Koszary Arche Hotel	- در راستای استفاده مجدد انطباق‌پذیر و استقرار کاربری نو در این بنای میراث نظامی، مرمت آن در دستور کار قرار گرفت. - اصول مرتبط با دستورالعمل‌های حفاظت از بناهای تاریخی، در مرمت این بنا، مدنظر قرار گرفتند. - با چنین رویکردی، ساختمان مرکز فرماندهی پادگان‌های نظامی پیشین، تبدیل به مجموعه هتل و رستوران شده است. - عناصر اصلی و ویژگی‌های آجر قرمز در مرمت بنا حفظ شده‌اند (URL14).
۱۷		Grenadier barracks	- بناهای پادگانی، معمولاً براساس یک پلان تیپ ساخته شده و با مجموعه‌ای از ویژگی‌های استاندارد، شخصیت می‌یافتند که بلافاصله آن‌ها را از ساختمان‌های اطرافشان متمایز می‌ساخت و تأثیراتی ناملموس در مخاطب ایجاد می‌کرد؛ تأثیراتی نظیر مفهوم تشخیص، جامعه و قدرت. حفاظت از این ارزش‌های ناملموس، با اهمیت آموزش، در تطابق کامل است. - با احترام به موارد فوق، این مجموعه، برای تبدیل شدن به یک مرکز آموزشی، مناسب‌سازی شده است و حفاظت از سنت مواد و مصالح در آن، مدنظر بوده است. - ارزش‌گذاری مجدد و انطباق‌پذیری، دو اصل مهمی است که در راستای حفظ ارزش تاریخی نگاری فضاهایی از این دست، با حفظ ارتباطات فضایی و سبکی میان ابنیه منفرد و کل مجموعه، در نظر گرفته شده است (Rudnicka-Bogusz, 2020).

ردیف	رویکرد کلی مداخلات حفاظت در میراث نظامی	نمونه‌های مطالعاتی	راهکارهای اجرایی
۱۸		The Artists' House	- با خرید اراضی پادگان سابق ایران‌شهر توسط شهرداری، موضوع تبدیل این محل به خانه هنرمندان و باغ تهران در دستور کار قرار گرفت. - این طرح با اهدافی اجرا شد که عبارت‌اند از: بازیابی اعتبار بافت شهری پیرامونی پادگان ایران‌شهر، احیاء فضاها و ساختمان‌های فرسوده و اعمال کاربری و عملکردهای جدید فراغتی- تفریحی، زنده کردن حیات منطقه پس از ساعات کار اداری، تقویت هویت منطقه و تأمین بخشی از نیاز کمبود فضاهای سبز و تنفسی در آن، اعتلا و حفظ ارزش‌های فرهنگی و تاریخی و نهایتاً رونق و تحرک اقتصادی در منطقه. - در بازسازی و بهسازی بنای فعلی خانه هنرمندان که پیش‌تر، محل دفتر فرماندهی و خوابگاه سربازان سر رشته‌داری ارتش بود، از مواردی استفاده شده که تغییر کاربری از یک کاربری نظامی به کاربری هنری فرهنگی را به نمایش بگذارد (ایزدی و امیری، ۱۳۹۵).
۱۹	A4: تفسیر و آموزش	The Presidio	- سایت پردیسو، دربردارنده داستان‌های لایه‌لایه از مردمان، فرهنگ و منظر است. این مجموعه، دریچه‌ای است به سوی تاریخ نظامی‌ای که غرب را شکل داده و طی نزدیک به دو قرن، تحت پرچم سه ملت مختلف قرار داشته است. امروزه، این مجموعه، مدلی موفق از تبدیل یک پایگاه نظامی به یک پارک ملی ارائه می‌دهد؛ مدلی مبتنی بر یک «برنامه تفسیری» که چارچوبی را برای کشف و تجربه، برای بازدیدکنندگان آن فراهم می‌کند. - این مدل، با اتخاذ راهکارهایی خاص و تعریف تم‌هایی برای درک داستان‌های پردیسو، بازدیدکنندگانی از سرتاسر دنیا را با خوشامدگویی پذیراست و آن‌ها را در یادگیری پویایی فرهنگی و منابع طبیعی پردیسو، توانمند می‌سازد. - داستان‌های پارک قابل دسترس هستند و کاملاً با جوامعی که در این ناحیه از خلیج مکزیک ساکن بوده‌اند، مرتبط‌اند. - برنامه‌های آموزشی پارک، طوری طراحی شده‌اند که اهداف مدنظر را هم برای بازدیدکنندگان عام و هم برای آن دسته از افراد با علائق خاص، تحقق بخشند. - برنامه‌های آموزشی برای دانش‌آموزان به صورتی شاد و مرتبط، طراحی شده‌اند. - از طریق برنامه‌های تفسیری، معنا و روابط میان منابع پردیسو بازگو و کشف می‌شوند و این امر سبب بالارفتن درک، قدردانی و مشارکت بازدیدکنندگان می‌شود. - پنج تم اصلی، داستان‌های غنی پردیسو در مورد تاریخ طبیعی و انسانی و چگونگی تبدیل آن از یک پایگاه نظامی به یک پارک ملی را بازگو می‌کنند. - برنامه‌های تفسیری و آموزشی جاری در پردیسو که بازتاب‌دهنده فرصت‌های طبیعی، فرهنگی و تفریحی آن است عبارت‌اند از: گسترش تعامل با جامعه، برنامه‌های آموزشی، برنامه‌های عمومی و خدمات فردی، رسانه تفسیری و نهایتاً برنامه‌های داوطلبانه (URL15).

ردیف	رویکرد کلی مداخلات حفاظت در میراث نظامی	نمونه‌های مطالعاتی	راهکارهای اجرایی
۲۰	A5: ساخت میان‌افزا	Nursery in Montlaur	- هویت قلعه و برج و باروهای آن، با بتن آهکی، تعریف می‌شود. این نوع بتن شبیه بتن رومی است و فاقد سیمان یا مواد تسلیح‌کننده است و این ماده، پدیده طبقه‌بندی زمین‌شناسی را تداوم می‌بخشد. - برای ساخت این بنای جدید، ترکیب اولیه این بتن، به‌طور کامل مورد آزمایش قرار گرفت و طوری تنظیم شد تا عملکرد و زیبایی‌شناسی مناسب به دست آید. نتیجه نهایی از ادغام سنگدانه‌های سنگ آهک محلی و چسب آهکی تهیه شد که در تداوم با مصالح هویتی شهر قرار دارد که بیشتر در کوره‌های آهک در حومه بونیفاجیو ساخته می‌شد. - در ساخت بنا به برقراری ارتباط فیزیکی و رنگی با سایت توجه شده است. - این بنا دارای یک حیاط مرکزی است که با ایجاد یک میکروکلیم در داخل آن، سایه‌اندازی در تابستان و عبور نور در زمستان، به برقراری آسایش حرارتی کمک می‌کند. سیستم گرمایش از کف، دیوارهای آجری با اندود آهکی، عایق‌ها و کرکره‌های با منشاء طبیعی، از جمله تمهیدات زیست‌محیطی در بنا هستند (URL16).
۲۱		Grand Palais Cinema	- در این مجموعه، ساختمان‌ها و محوطه‌های بیرونی مجاور، براساس یک چیدمان دقیق و هماهنگ و مطابق با شیوه‌های حاکم بر تأسیسات نظامی و عمومی قرن نوزدهم، سازمان‌دهی شده‌اند. - به‌منظور حفظ مقیاس پیشین، سادگی، وحدت مصالح، مبلمان و فضای سبز در مجموعه، مدنظر بوده است. - ساختمان سینما با هدف حفظ مقیاس سایت و درعین حال تطمیع زیبایی‌شناسی معاصر، به دو حجم تقسیم شده است که به لحاظ روش ساخت و جلوه‌های بصری کاملاً متمایز هستند. یکی از آن‌ها از آجر ساخته شده و دیگری از ورق‌های فلزی سوراخ‌دار و طلایی‌رنگ. هرکدام از این احجام ارتباط فضایی مناسب را با عرصه‌های عمومی برقرار می‌کنند. - حجم آجری که برجسته‌ترین عنصر در این میدان است، درواقع بازتاب‌دهنده ساختمان‌های پادگان پیشین است که با زبانی معاصر، مورد بازتفسیر قرار گرفته است. - ساختمان موزه پایداری که پیش‌تر در این مجموعه وجود داشت و برای احداث این سینما تخریب شد، به طبقه بالای ساختمان جدید منتقل شده و یک ورودی کاملاً مجزا برای آن درنظر گرفته شده است (URL17).
۲۲	A6: احیاء	The garrison of Hodonin	- پس از تخلیه پادگان، شورای شهر، مطالعات شهری در راستای رسیدن به یک کانسپت کلی برای تغییر کاربری و توسعه این پادگان را در دستور کار قرار داد. - تصمیم نهایی، مبتنی بر تقسیم اراضی پادگان براساس سه کاربری اصلی مسکونی، خدماتی و تجاری با ورزش و تفریح، بود. بر این اساس، تهیه نقشه زون‌بندی و تعیین کاربری هر ساختمان آغاز شد و بعدها کاربری آموزشی نیز به این سه دسته اولیه اضافه شد. - در ماه مه سال ۲۰۱۱ میلادی، میزان موفقیت این طرح احیاء، از طریق نتایج حاصل از بررسی پاسخ‌های مربوط به یک پرسش‌نامه، مورد سنجش قرار گرفت. از میان ۱۳۸ پاسخگو، ۱۲۲ نفر کاربری‌های کنونی این اراضی را مثبت ارزیابی کردند (Hercik & TouSek, 2011).

ردیف	رویکرد کلی مداخلات حفاظت در میراث نظامی	نمونه‌های مطالعاتی	راهکارهای اجرایی
۲۳	A6: احیاء / استفاده مجدد انطباق پذیر	University of Oradea, Romania	- شهر اوردنا، یک مرکز مهم اقتصادی، فرهنگی و گردشگری است. فضاهای نظامی آن، بخش مهمی از تاریخ این شهر هستند چراکه تحت تأثیرات اجتماعی- فرهنگی، سیاسی و نظامی اتریشی، مجارستانی، شوروی و رومانیایی بوده‌اند. این گذشته لایه‌لایه، میراثی غنی را تشکیل می‌دهد که از یک طرف دربردارنده ارزش‌های معماری، تاریخی، فرهنگی و گردشگری است و از طرف دیگر، این ساختارهای پیش‌نظامی می‌توانند برای توسعه (مجدد) پایدار مورد استفاده قرار گیرند. - تبدیل مجموعه مدرسه ژاندامری به دانشگاه اوردنا، از طریق استفاده مجدد انطباق‌پذیر در هر ساختمان، نه تنها به حفظ اهمیت فرهنگی این مجموعه انجامیده، بلکه نیازهای پژوهشی و آموزشی امروز را نیز پاسخ می‌دهد. به عبارت دیگر، با این اقدام، ضمن حفظ میراث غنی این مجموعه، محیطی پویا برای مقاصد آموزشی فراهم شده است. - این پروژه، راهکاری ترکیبی از صیانت تاریخی و پیشرفت آموزشی را مدنظر داشته است که به خلق فضایی منحصربه‌فرد و بستری با اهمیت فرهنگی برای مقاصد دانشگاهی منجر شده است (Morare et al., 2021). - طی ده سال گذشته، در مجموع، ۱۶ بنا در این مجموعه، تحت استحکام‌بخشی، توانبخشی، مدرنیزه شدن و/یا تجهیز قرار گرفته‌اند و ۷ فضای آموزشی جدید نیز در آن ایجاد شده‌اند (Bungau et al., 2023).
۲۴		Historical Qazaghkhaneh Complex in Tehran (Iran University of Art)	- تهیه برنامه فیزیکی برای عملکرد جدید آموزشی - انطباق عملکرد جدید با کالبد قدیم - بهسازی لوزه‌ای در سطح ایمنی لازم برای عملکرد جدید - الحاقات جدید برای جبران فضا با تعریف جدید و ارتباط فضاهای قدیم - مداخلات جدید و به اندازه در فضاهای داخلی - برقراری ارتباط منطقی و مفهومی بین دو حوزه «مرمت» و «احیاء» و استحکام بخشی - روش مداخله جدید که ضمن تأمین فضای معماری مورد انتظار طرح، در کمال انعطاف‌پذیری، بدون آسیب رساندن به اصل بنا، «برگشت‌پذیر» باشد. - تحدید مداخله به میزانی که به اصل بنا و خوانایی آن از لحاظ کلیات و یکپارچگی اثر خدشه وارد نسازد. - بازتعریف بناهای مجموعه با استفاده از نورپردازی جدید - ارائه تعریف جدید از مدیریت آموزشی برای بهره‌گیری از فضای موجود کمتر در ساعات بهره‌وری بیشتر، نسبت به قوانین و بخشنامه‌های موجود آموزشی (شیخ‌زین‌الدین و ولی‌زاده ارجمند، ۱۳۹۶).

ردیف	رویکرد کلی مداخلات حفاظت در میراث نظامی	نمونه‌های مطالعاتی	راهکارهای اجرایی
۲۵	۸۷: مشارکت اجتماعی	Naval Training Center (NTC)	- پس از تعطیلی مرکز آموزشی نیروی دریایی، صدها جلسه اجتماعی، ضرب‌العجل طراحی و کارگاه عمومی در شهر برگزار شد. نه تنها ساکنان محلی، بلکه افسرهای بازنشسته نیروی دریایی نیز در این فرایندها شرکت داشتند. - این فرایندهای اجتماعی، نهایتاً به تهیه یک برنامه جامع برای این مجموعه با کاربری عمومی و در راستای ایجاد محیطی دوست‌دار عابران پیاده و با ترکیبی پویا از کاربری‌هایی که می‌توانند جایگزین مشاغل شونده که در نتیجه تعطیلی این مرکز نظامی از بین رفته‌اند، منجر شد. - یک گروه مردم‌نهاد، مسئولیت نظارت بر اجرای فرایند توسعه را عهده‌دار شد (Bailey et al., 2006).
۲۶	۸۷: مشارکت اجتماعی/ توسعه اقتصادی	Lowry (formerly Lowry Air Force Base)	- پیش از تعطیلی رسمی این پایگاه نظامی، طرح استفاده مجدد از آن آماده شده بود. این طرح بر مبنای اصولی تهیه شد که عبارت‌اند از: ترکیب طرح با محلات هم‌جوار و نقاط قوت آن‌ها، برجسته کردن تنوع الگوهای مسکن و نقاط ارزشمند آن‌ها، تمرکز بر فضاهای پیاده و نهایتاً تأمین دسترسی آسان به پارک، مدارس و مراکز تجاری - این طرح، با تمرکز بر تأمین طیف وسیعی از واحدهای مسکونی برای اقشار با درآمد کم و متوسط، مشتمل بر ۴۵۰۰ خانه، حدود ۱۸۵۰۰۰ مترمربع فضاهای تجاری و مدرسه، حدود ۳۲۴ هکتار پارک و امکانات رفاهی و تفریحی است. - مشارکت جامعه محلی، عاملی کلیدی در تهیه و اجرای این طرح بوده و در این راستا اقداماتی صورت گرفته که عبارت‌اند از: دخالت نمایندگانی از جامعه محلی در کمیته‌های توسعه حمل و نقل، مسکن و اقتصاد، برگزاری هزاران ساعت جلسات عمومی، فراهم آوردن امکان بازدید آزاد برای ساکنان مناطق تاریخی اطراف پایگاه در طول پروژه و نهایتاً تلاش برای پاسخ به نیاز جامعه محلی برای یک پروژه توسعه مجدد که شخصیت، امکانات و ارزش را به محله‌های موجود بیفزاید (Bailey et al., 2006).

رویکردهای مستخرج از نمونه‌های مطالعاتی پژوهش

علاوه بر رویکردهای کلی احصاء شده که پیشتر به آن‌ها اشاره شد، از طریق فراتحلیل تجارب حفاظت از میراث نظامی (بازتحلیل پژوهش‌های صورت گرفته) در نمونه‌های مطالعاتی پژوهش، رویکردهایی خاص قابل استخراج هستند که در یک یا چند تجربه منحصربه‌فرد مورد توجه بوده و در اسناد بالادستی به آن‌ها پرداخته نشده است. جدول پیش‌رو، این رویکردها، که با کد B مشخص می‌شوند را نشان می‌دهد. میزان انطباق مداخلات حفاظت در مصادیق میراث نظامی در هر ۲۶ نمونه مطالعاتی پژوهش با این رویکردهای خاص، در ستون سمت راست ماتریس ارزیابی، مورد بررسی قرار می‌گیرند.

جدول ۷. رویکردهای خاص مداخلات حفاظت در میراث نظامی، احصاء شده از یک یا چند تجربه عملی بررسی شده

رویکردهای خاص مستخرج از بازتحلیل تجارب بین‌المللی در زمینه حفاظت از میراث نظامی (B)									
B1 روایات شهری		B2 بهره‌گیری از فنون هنری	B3 گردشگری	B4 ارزش‌گذاری مجدد				B5 مشارکت علمی	
B1a: احیاء هویت محلی	B1b: پرداختن به تاریخ شفاهی			B4a: استخراج ارزش بافت‌نگاری	B4b: احیاء روابط سبکی	B4c: احصاء ارزش‌های ذاتی میراثی	B4d: توجه به روح مکان	B5a: مطالعه عمیق علمی	B5b: همکاری آکادمیک

تحلیل یافته‌های تحقیق

در این پژوهش، پس از استخراج معیارهای مداخلات حفاظت در میراث نظامی از طریق تحلیل محتوای دو سند بالادستی ایکوفورت و ایکوموس در این حوزه (جدول ۱)، به معرفی ۲۶ نمونه مطالعاتی پژوهش که تجارب عملی در برخورد با میراث نظامی هستند، پرداخته شد (جدول ۲) و سیر تحولات تاریخی آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت (جدول ۳). سپس، از طریق بازتحلیل پژوهش‌های صورت‌گرفته بر روی این نمونه‌های مطالعاتی، رویکردهای کلی مداخلات حفاظت در مصادیق میراث نظامی که از این تجارب احصاء شده‌اند، دسته‌بندی و تعریف شده (جدول ۴) و نمونه‌های مطالعاتی پژوهش، ذیل این رویکردهای احصاء شده در مداخلات حفاظت در موارث نظامی، دسته‌بندی شدند (جدول ۵)؛ متعاقباً چگونگی تحقق این رویکردهای احصاء شده در نمونه‌های مطالعاتی پژوهش از طریق راهکارهای اجرایی اتخاذ شده در آن‌ها، بررسی شد (جدول ۶). در مرحله بعد، به استخراج رویکردهای خاص که در یک یا چند تجربه منفرد، مدنظر بوده‌اند، پرداخته شد (جدول ۷).

در این بخش، با توجه به مطالب فوق، چگونگی انطباق مداخلات حفاظت در مصادیق میراث نظامی در این ۲۶ تجربه بین‌المللی که ذیل رویکردهای کلی (کد A) دسته‌بندی شده‌اند، با معیارهای مورد توجه در اسناد بالادستی (کد C) و همچنین با رویکردهای خاص احصاء شده از تجارب منفرد (کد B)، مدنظر قرار می‌گیرد و نتایج حاصل در قالب ماتریس ارزیابی، به شرح زیر، ارائه می‌شود:

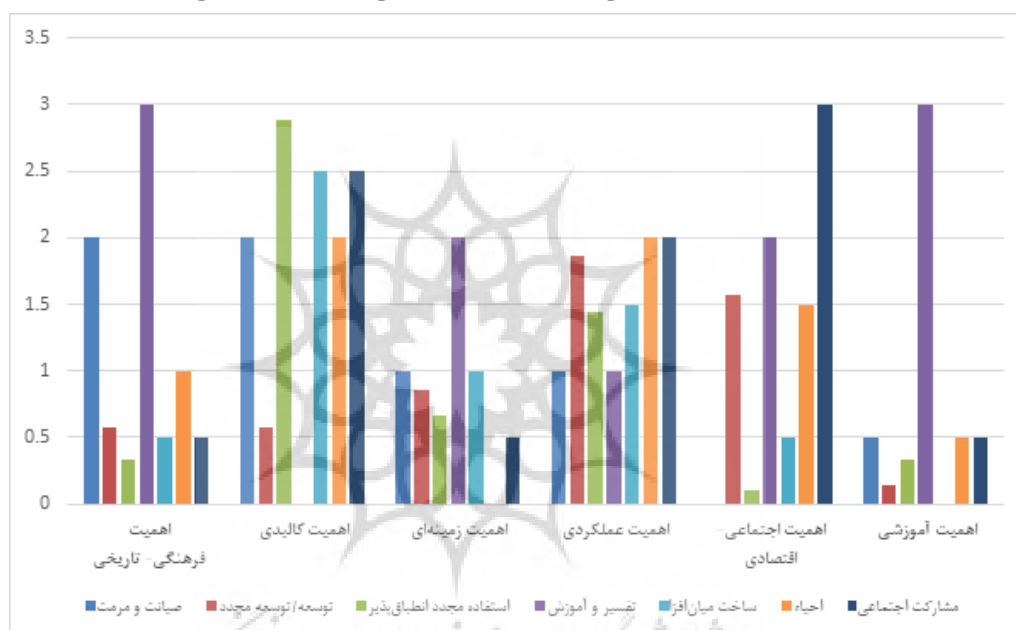
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

[illegible]

- رویکردهای کلی اتخاذشده در مداخلاتِ حفاظت در موارِثِ نظامی در تجاربِ بین‌المللی بررسی شده، با مقیاس این ساختارهای نظامی، مرتبط هستند. به‌عنوان مثال، رویکردهای مبتنی بر استفاده مجدد انطباق‌پذیر (A3) و ساخت میان‌افزا (A5)، با توجه به تعاریف و اصول آن‌ها، بیشتر درمورد بناهای منفرد کاربرد دارند.
- بیشترین تعداد تجاربِ بین‌المللی در مداخلاتِ حفاظت در موارِثِ نظامی (بدون توجه به مقیاس آن‌ها)، ذیل رویکرد کلی استفاده مجدد انطباق‌پذیر (A3) دسته‌بندی شده و کمترین تعداد آن‌ها مربوط به رویکرد تفسیر و آموزش (A4) است.
- با بررسی زیرمعیارهای مستخرج از اسناد بالادستی، این‌طور نتیجه‌گیری می‌شود که بیشترین توجه در مداخلاتِ حفاظت در موارِثِ نظامی، مربوط به زیرمعیار «تعیین کاربری معاصر (C3b)»

است که این امر نشان از اهمیت اعطای کاربری جدید در برخورد با ساختارهای نظامی به منظور بازگرداندن آن‌ها به زندگی معاصر شهری دارد. کمترین توجه، مربوط به زیرمعیار «بازنمایی رویدادهای تاریخی» (C6a) است که این امر نشان از مغفول ماندن پرداختن به اهمیت تاریخی در برخورد با فضاهای میراث نظامی دارد؛ ویژگی مهمی که می‌تواند، به عنوان یکی از لایه‌های ارزشی در این فضاها، به آن پرداخته شود.

- با توجه به مطالعات صورت‌گرفته روی هر تجربه منفرد برخورد با موارث نظامی و با در نظر گرفتن ویژگی‌های منحصربه‌فرد آن، رویکردهای مستخرج از بررسی نمونه‌های مطالعاتی پژوهش، به صورت مورد به مورد^{۴۶}، قابل احصاء هستند.
- نمودار زیر تصویری کلی از چگونگی تحقق معیارهای مستخرج از اسناد بالادستی در رویکردهای مداخلات حفاظت در موارث نظامی در نمونه‌های مطالعاتی پژوهش را ارائه می‌دهد.

شکل ۱. نمودار ارزیابی میزان توجه به معیارهای مستخرج از اسناد بالادستی مرتبط با میراث نظامی در رویکردهای کلی احصاء شده از نمونه‌های مطالعاتی پژوهش

توضیح: رویکردهای کلی در مداخلات حفاظت در موارث نظامی در این نمودار در قالب ستون‌هایی با رنگ‌های مختلف، ذیل معیارهای مستخرج از اسناد بالادستی مرتبط با میراث نظامی در محور افقی، نمایش داده شده‌اند و ارتفاع هر ستون، نمایانگر میزان توجه به معیار مورد نظر در هر رویکرد است. از آنجایی که تعداد تجربیات بررسی شده ذیل رویکردهای متفاوت، متغیر است، لذا عدد مربوط به ارتفاع هر ستون به نسبت یک معیار در هر رویکرد محاسبه شده است.

- همان‌طور که دیده می‌شود، با توجه به تعاریف و اصول ارائه شده از رویکردهای کلی مستخرج از بررسی نمونه‌های مطالعاتی پژوهش، مداخلات حفاظت در موارث نظامی در تجارب ذیل این رویکردها، بیشتر متمرکز بر گروه خاصی از معیارها هستند. به عنوان مثال، تجارب مرتبط با رویکرد توسعه/توسعه مجدد، بیشتر معیارهای مبتنی بر «اهمیت عملکردی» و جنبه‌های اقتصادی را مدنظر دارند و تجارب ذیل رویکرد تفسیر و آموزش، بیشتر متمرکز بر معیارهای مبتنی بر «اهمیت آموزشی» و «اهمیت فرهنگی-تاریخی» هستند. درعین حال معیارهای مرتبط با «اهمیت عملکردی»، در تمام رویکردهای کلی مورد

توجه قرار گرفته‌اند.

۲. توجه به معیار «اهمیت عملکردی» و زیرمعیارهای آن، در رویکردهای کلی احصاء شده از فراوانی متناسب‌تری برخوردار است. این موضوع، نشان از درک اهمیت عواملی نظیر توجه به اصول پایداری و تعیین کاربری معاصر متناسب با کاربری اولیه، در تجارب مداخلات حفاظت در مصادیق میراث نظامی مبتنی با هر رویکرد کلی دارد. در طرف مقابل، توجه به معیارهایی نظیر «اهمیت آموزشی» و «اهمیت فرهنگی- تاریخی»، تنها در یک یا دو رویکرد خاص دیده می‌شود و در سایر رویکردهای کلی، مغفول واقع شده است.

جمع‌بندی

از طرفی، همان‌طور که در بخش چارچوب نظری پژوهش اشاره شد، مصادیق متنوع میراث نظامی، دربردارنده ارزش‌هایی ویژه هستند که کاملاً یا نسبتاً، متفاوت از ارزش‌های شناخته‌شده در انواع دیگر میراث هستند و کلیه مداخلات در آن‌ها باید براساس یک برنامه جامع حفاظتی و بر مبنای ادغام جامع ارزش‌های محوطه باشند که توسط یک تیم درون‌رشته‌ای متشکل از متخصصان واجد شرایط مناسب، با اطلاعات و تجربیات ویژه در زمینه استحکامات دفاعی و میراث مرتبط به آن‌ها، تهیه شوند و از طرف دیگر، به‌منظور داشتن تصویری کلی از چگونگی تحقق این امر در مداخلات حفاظت در مصادیق متنوع میراث نظامی، یافته‌های پژوهش در پی بررسی ۲۶ تجربه عملی در این حوزه در سطح بین‌المللی، در راستای پاسخگویی به پرسش نخست (رویکردهای قابل احصاء در مداخلات حفاظت در میراث نظامی در تجارب بین‌المللی کدام‌اند؟)، حکایت از این دارند که در هر تجربه برخورد با موارث نظامی، با توجه به رویکرد کلی اتخاذ شده (که در این پژوهش دسته‌بندی و تعریف شده‌اند)، علاوه بر اینکه به معیارهایی خاص در انطباق با مبانی نظری مرتبط با رویکرد کلی مورد نظر توجه می‌شود، مواردی منحصربه‌فرد که براساس مطالعات صورت گرفته در هر تجربه منفرد قابل احصاء هستند، نیز ممکن است در مداخلات حفاظت آن مدنظر باشند.

به‌منظور پاسخگویی به دومین پرسش پژوهش (کیفیت انطباق رویکردهای لحاظ‌شده در این تجارب، با معیارهای مورد توجه در اسناد بالادستی ایکوفورت و ایکوموس در ارتباط با میراث نظامی، چگونه است؟)، چگونگی انطباق رویکردهای مورد نظر این تجارب بین‌المللی که ذیل رویکردهای کلی دسته‌بندی شده‌اند، با معیارهای احصاء شده از اسناد بالادستی در قالب یک ماتریس، مورد ارزیابی قرار گرفته است. همچنین، رویکردهای خاصی که در یک یا چند تجربه منحصربه‌فرد مدنظر بوده‌اند نیز، از بازتحلیل تجارب استخراج شده‌اند. نتایج حاصل از بررسی این ماتریس حکایت از این دارند که با توجه به تعاریف و اصول ارائه‌شده در رویکردهای کلی مستخرج از بررسی نمونه‌های مطالعاتی پژوهش، مداخلات حفاظت در موارث نظامی در تجارب ذیل این رویکردها، بیشتر متمرکز بر گروه خاصی از معیارها هستند و رویکردهای کلی اتخاذ‌شده در تجارب بین‌المللی، با مقیاس این ساختارهای نظامی، مرتبط هستند. بیشترین تعداد تجارب بین‌المللی در مداخلات حفاظت در موارث نظامی (بدون توجه به مقیاس آن‌ها)، ذیل یک یا چند رویکرد کلی دسته‌بندی می‌شوند در حالی که، برخی رویکردهای کلی، کمترین فراوانی تجارب را به خود اختصاص می‌دهند. این موضوع، در ارتباط با معیارها نیز صادق است؛ به این معنا که یک یا چند معیار خاص در مداخلات حفاظت در ساختارهای نظامی بیشتر مورد توجه بوده‌اند و برخی معیارهای دیگر نسبتاً مغفول واقع شده‌اند.

نتیجه‌گیری

با توجه به موارد فوق، نیل به نگاه جامع و درون‌رشته‌ای مورد نظر در اسناد بالادستی در ارتباط با میراث نظامی، با ایجاد نگرش ارزش‌مبنا در حفاظت و لزوم تعریف ارزش‌ها از دید جامعه، خوانش و احصاء ارزش‌های مستتر در مصادیق متنوع میراث نظامی، میسر خواهد بود. نظر به اینکه ارزش‌ها از زمانی به زمانی دیگر، از جامعه‌ای به جامعه دیگر و از کاربری‌ای به کاربری دیگر متغیر هستند، بنابراین کیفیت خوانش معانی و ارزش‌ها در یک اثر میراثی، که لازمه حفاظت از آن و سرمنشاء تدوین رویکردهای حفاظتی و ایجاد نگرشی جامع در درک و بیان این ارزش‌ها و متعاقباً مشارکت بهره‌برداران و ذی‌نفعان در فرایندهای حفاظتی است، مستلزم دستیابی به شناختی کل‌نگر و درون‌رشته‌ای از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر شکل‌گیری و ادامه حیات آن اثر تاریخی در بستر اجتماعی- فرهنگی خود است. به عبارت دیگر، نگرش جامع و ارزش‌مبنای مورد نظر که بتواند هم‌زمان کلیه جوانب و معیارهای حفاظتی را مدنظر قرار دهد و درعین حال، به ویژگی‌های منحصربه‌فرد هر اثر میراث نظامی احترام بگذارد، باید ضمن توجه به ارزش‌های هشت‌گانه مورد نظر اسناد بالادستی، به احصاء ارزش‌های ملموس و ناملموس در هر مورد منفرد، در ارتباط با نوع، قدمت، بستر جغرافیایی، تاریخی و هویت فرهنگی و اجتماعی آن از زمان پیدایش تا زمان حال، بپردازد؛ به بیان دیگر، بیرون کشیدن این ارزش‌ها از یک اثر میراث نظامی، با رویکردی کل‌نگر و درون‌رشته‌ای، از اهمیتی اساسی برخوردار است و نخستین گام روش‌مند در مداخلات حفاظتی است؛ چنانچه در اسناد بالادستی نیز تأکید بر انتخاب میان راهبردهای حفاظتی، براساس رویکرد موردبیه‌مورد و با اولویت آن دسته از این راهبردهاست که کمترین میزان آسیب‌زندگی به ارزش‌های میراثی را داشته و بیشترین میزان تطابق را با آن‌ها دارد.

پی‌نوشت‌ها

1. Military Heritage
2. ICOMOS International Scientific Committee on Fortifications and Military Heritage (ICOFORT)
۳. در دو سند بالادستی مرتبط با حفاظت از میراث نظامی، ارزش‌هایی هشت‌گانه بر مصادیق متنوع میراث نظامی مترتب دانسته شده که عبارت‌اند از: ارزش معماری/ فنی، ارزش جغرافیایی/ ارضی/ منظر فرهنگی، ارزش منظر فرهنگی، ارزش استراتژیک، ارزش انسانی/ مردم‌شناسی، ارزش‌های وابسته به آموزش/ هویت/ خاطره، ارزش تاریخی و ارزش اقتصادی/ اجتماعی.
4. Draft ICOFORT Charter on Fortifications and Related Heritage; guidelines for Protection, Conservation and Interpretation, 2020
5. ICOMOS GUIDELINES ON FORTIFICATIONS AND MILITARY HERITAGE, 2021
6. The Genius loci Issue in the Revalorization of Post-Military Complexes: Selected Case Studies in Legnica (Poland)
7. Assessing user preferences regarding military site regeneration: The case of the Fourth Corps Command in Ankara
8. Conservation and adaptive reuse of modern military industrial heritage: a case study on the former site of Jingling Arsenal in Nanjing, China
9. Aspects Regarding the Military Cultural-Historical Heritage in The City of Oradea (Romania)
10. Sustainable regeneration of former military sites
11. Adaptive Reuse of Military Heritage as an approach to preserve Urban Narratives; Case study: Historic Garrison of Rineh
12. Revitalization of urban garrisons, concerning their tangible and intangible valuable layers (Case study: evolutions of Mashq Square)
13. Military Heritage
14. ICOMOS International Scientific Committee on Fortifications and Military Heritage (ICOFORT)
15. Draft ICOFORT Charter on Fortifications and Related Heritage; guidelines for Protection, Con-

- servation and Interpretation, 2019
16. ICOMOS GUIDELINES ON FORTIFICATIONS AND MILITARY HERITAGE, 2020
17. UNESCO (1972). UNESCO World Heritage Convention. The General Conference, Paris: World Heritage.
۱۸. هرگونه اثر معماری، مجسمه یا نقاشی یادمانی، مؤلفه یا ساختار طبیعی باستان‌شناسانه، کتیبه، مصادیق سکونت غاری و یا ترکیبی از ویژگی‌هایی که دارای ارزش شاخص جهانی از نقطه نظر تاریخ، هنر یا علم باشند.
۱۹. گروهی از ساختمان‌های منفرد یا متصل به هم که به دلیل معماری، همگن بودن و یا جایگاه‌شان در منظر اطراف‌شان، واجد ارزش شاخص جهانی از نقطه نظر تاریخ، هنر یا علم باشند.
۲۰. هرگونه اثر مخلوق بشر یا مخلوق بشر و طبیعت و محوطه‌های باستان‌شناسی که واجد ارزش شاخص جهانی از نقطه نظر تاریخی، زیباشناسانه، قومی یا مردم‌شناسانه باشند.
۲۱. شامل استحکامات دفاعی (شهرهای دفاعی)، کارهای مهندسیین نظامی، مهمات جنگی، بندرگاه‌ها، سربازخانه‌ها، پایگاه‌های نظامی و دریایی، میدان‌های آزمایش، و سایر زمین‌های ساخته شده یا تحت محاصره برای مقاصد نظامی.
۲۲. شامل میدان‌های نبرد و هرگونه تأسیسات دفاعی زمینی، دریایی یا ساحلی (تاریخی یا جدید)
۲۳. شامل یادواره‌ها و غنائم جنگی، گورستان‌ها و مقبره‌های سربازان گمنام و سایر لوح‌ها و نشانه‌ها
۲۴. تمرکز این پژوهش، بیشتر بر مصادیق متأخرتر میراث نظامی بوده است که عمده آن‌ها را مجموعه‌های درون‌شهری با کاربری پیشین نظامی تشکیل می‌دهند.
۲۵. همان‌طور که در اسناد بالادستی آمده، ساختارهای نظامی به طرق متنوعی، با منظر فرهنگی و اراضی اطراف‌شان، و اجتماعات انسانی و سکونتگاه‌های مرتبط به آن‌ها، یکپارچه بوده‌اند، لذا آمیختگی آن‌ها با زندگی شهرهای معاصر، یکی از شاخص‌های مطالعه فضاهایی با کاربری پیشین نظامی است.
۲۶. نظر به تشکیل کمیته ایکوفورت در اروپا و متعاقب آن، تلاش‌هایی که در زمینه حفاظت از مصادیق متأخرتر میراث نظامی در کشورهای اروپای غربی صورت گرفته و همچنین وجود و اعمال قانون‌هایی مشابه با «قانون فروش و انتقال پادگان‌ها و سایر اماکن نیروهای مسلح به خارج از حریم شهرها» در کشورهای مثل جمهوری چک و ایالات متحده آمریکا، که لزوم تخلیه اراضی نظامی درون‌شهری و ضرورت تصمیم‌گیری درمورد آن‌ها را ایجاب می‌کند، بیشترین این نمونه‌ها در اروپا و آمریکا، قابل شناسایی هستند.
27. https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcScsc2ANp5HQuec5wiJKIuwV5dYnXpR_bQcYA&s
28. <https://cms-b-assets.familysearch.org/dims4/default/dbba042/2147483647/strip/true/crop/600x455+0+0/resize/600x455!/format/jpg/quality/90/?url=https%3A%2F%2Ffamilysearchbrightspot.s3.amazonaws.com%2F14%2F83%2Fd64ed4f21cbe7ed12017885f6b6b%2Fcastle-garden-imigrant-depot-nyc.jpg>
29. <https://www.nps.gov/cacl/images/20100426112809.jpg?maxwidth=650&autorotate=false>
30. <https://www.nps.gov/articles/images/Castle-Clinton-Combo.jpg>
31. https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcT6YXt8JMWMNq8RzXoqrsw_xKQHYEpiq3rp5Q&usqp=CAU
32. https://encrypted-tbn0.gstatic.com/mages?q=tbn:ANd9GcQwgLacB8t3OiOYDvIIC4g-1ZUQz93kIYuaCGRjiW3x6aa1taknxzY70RXWzrd_0eZLB8&usqp=CAU
33. https://whc.unesco.org/uploads/thumbs/site_0759_0009-750-750-20210604180724.jpg
34. https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRD0qS9Pl43XGvI_WiTv0cFq-osLVcbo-rRaA&s
35. https://www.researchgate.net/publication/332770876/figure/fig1/AS:753564511125506@1556675188978/Aerial-view-of-Vauban-neighbourhood-in-Freiburg-Germany-Copyright-permission-by-Erich_W640.jpg
36. <https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSFTETRzibZAnebLNgUQpBXAmQJ8C-5NZ0fNg&s>
37. Qudah, 2015, 69
38. <https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQIRnP00c9yHYQ73CFoEeysnVHaCl4GzYFO1ziQZJpZHOo1mEHL>
39. <https://www.brooklynnavyyard.org/wp-content/uploads/2023/08/go47-0S5G7MmD6lJdmaMgw.jpeg>
40. <https://cdn.archilovers.com/projects/c4ec1c7d-3cfa-4df9-a8e4-35ff77df4908.jpg>
41. <https://cdn.archilovers.com/projects/c4ec1c7d-3cfa-4df9-a8e4-35ff77df4908.jpg>
42. https://images.adsttc.com/media/images/5b59/f267/f197/cc61/3100/022c/slideshow/296_

- CP_1606_1195_IB_2811.jpg?1532621388
43. <https://images.adsttc.com/media/images/64c3/c8ff/4b88/3f50/1ac6/fe7c/slideshow/red-fort-centre-design-factory-india>
44. <https://images.adsttc.com/media/images/580a/7970/e58e/ce84/4400/0027/slideshow/BRKD076.jpg?1477081445>
45. https://images.adsttc.com/media/images/62a6/89dd/45a8/b65a/dccc/da4a/slideshow/khaus-cultural-center-fockety-n-del-rio-studio_12.jpg?1655081481
46. https://images.adsttc.com/media/images/5344/14f0/c07a/80d9/e300/021f/large_jpg/TheJane_PB-76.jpg?1396970575
47. https://u.profitroom.pl/2018-koszaryarchehotel-pl/thumb/0x900/uploads/Nowe_zdjecia/arche-koszart_NAZEWN3RZ01.jpg
48. https://foto.hrsstatic.com/fotos/0/2/z/1600/100/FFFFFF/http%3A%2F%2Ffoto-origin.hrsstatic.com%2Ffoto%2F9%2F4%2F5%2F4%2F945475%2F945475_rt_22357489.jpg/j8bnKp%2B3agaC5bd%2FyacCcw%3D%3D/1689%2C1153/6/Koszary_Arche_Hotel-Gora-Kalwaria-Restaurant-1-945475.jpg
49. photo by M. Rudnicka-Bogusz
50. Rudnicka-Bogusz, 2022, 15
51. ایزدی و امیری، ۱۳۹۵، ۴۲
52. https://en.wikipedia.org/wiki/Presidio_of_San_Francisco
53. https://images.adsttc.com/media/images/64c7/2f0b/4b88/3f50/1ac7/0570/slideshow/nursery-in-montlaur-bonifacio-buzzo-spinelli_3.jpg?1690775337
54. https://images.adsttc.com/media/images/5f86/fd5c/63c0/1777/3a00/05d5/slideshow/CCA_02_vue_de_la_fa%E2%80%A1ade_sud_du_cin%E2%80%9Ama_-_photo_Luc_Boegly.jpg?1602682139
55. https://images.adsttc.com/media/images/5f87/0e3e/63c0/1777/3a00/0632/slideshow/CCA_27_drone_Bessieres_Pierre_Lasvenes.jpg?1602686492
56. Hercik & Toušek, 2011, 111
57. Morar et al., 2016, 78
58. آلبوم خانه کاخ- موزه گلستان
59. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/bb/Ghazzaghkhaneh_Bagh_Melli.jpg/1280px-Ghazzaghkhaneh_Bagh_Melli.jpg
60. <https://art.ac.ir/images/www/fa/news/editor/2018/1518931441-01.jpg>
61. Bailey et al., 2006, 30
62. http://www.strategic-air-command.com/bases/images/lowry_afb_old_photo.jpg
63. https://www.trulia.com/pictures/thumbs_4/zillowstatic/fp/14c657cb093e67d60344f8395fd8cad1-full.jpg
64. Case-by-case

فهرست منابع

- ادیب حاج باقری، محسن، پرویزی، سرور و صلصالی، مهوش (۱۳۸۶). روش های تحقیق کیفی. تهران: انتشارات بشری.
- ایزدی، محمدسعید و امیری، نگین (۱۳۹۵). توسعه درونی، الگویی متوازن، متعادل و پایدار برای توسعه و ارتقاء کیفی شهر؛ برنامه ریزی برای توسعه مجدد اراضی نظامی درون شهری. باغ نظر، ۴۱(۱۳)، ۳۵-۴۶.
- بانی مسعود، امیر (۱۳۸۸). معماری معاصر ایران در تکاپوی بین سنت و مدرنیته. تهران: نشر هنر معماری قرن.
- مهندسان مشاور باوند (۱۳۸۵). طرح مرمت و بازسازی مجموعه ساختمان های قزاقخانه (گزارش مطالعات تاریخی).
- خنیفر، حسین و مسلمی، ناهید (۱۳۹۵). اصول و مبانی روش های پژوهش کیفی، رویکردی نو و کاربردی (جلد اول). تهران: انتشارات نگاه دانش.
- رازقی، علیرضا، زمانی فرد، علی، محمدمرادی، اصغر، محبعلی، محمدحسن، سجادی، بهرنگ، ذات اکرم، وحید، مقیمی حاجی، مریم، توکلی دینانی، سارا، میرزا حسینی، لایلا، حسینی، میترا و محسنی، ملیحه (۱۴۰۲). طرح پژوهشی حفاظت، استحکام بخشی و مرمت اجرایی فاز ۲ بنای ضلع جنوبی عمارت قزاقخانه دانشگاه هنر (ساختمان اصلی مرکزی).

- معاونت پژوهشی، دانشگاه هنر ایران.
- زانیچ خواه، پارمیس و رازقی، علی‌رضا (۱۴۰۱). جایگاه ارزش‌های میراث نظامی در حفاظت و گردشگری مجموعه قزاقخانه و میدان مشق تهران از دیدگاه دانشجویان دانشگاه هنر در پردیس باغ ملی. گردشگری و توسعه، ۱۱(۲)، ۳۵۳-۳۷۳.
 - شیخ زین‌الدین، حسین و ولی‌زاده ارجمند، احد (۱۳۹۶). نقش مستندنگاری در شکل بخشی به اثر تاریخی برای احیاء و بهره‌برداری. نشریه احیاء بناها و بافت‌های تاریخی، ۱، ۶۴-۷۳.
 - صمدی‌رندی، یونس (۱۳۸۲). میراث فرهنگی در حقوق داخلی و بین‌المللی، جلد اول و دوم. تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور (پژوهشگاه).
 - نامجویان، فرخ (۱۳۹۱). گذری بر تبدیل یادگان‌ها به فضاهای کارآمد شهری در ایران و جهان: با تأکید بر پروژه بوستان بزرگ ولایت. دوماهنامه شهرنگار، ۵۶ و ۵۷، ۱۵۲-۱۶۶.
 - نقش جهان پارس، مهندسین مشاور (۱۳۸۴). الگوی توسعه منطقه شش. تهران: وزارت مسکن و شهرسازی.
 - Ashour, K. N. (2016). *Urban regeneration strategies in Amman's core: Urban development and real estate market*. Doctoral dissertation, Universitätsbibliothek Dortmund.
 - Bailey, M.K., Monahan, R., Preuss, I., Storm, A. & Susman, M. (2006). *Turning bases into great places: new life for closed military facilities*. EPA.
 - Bagaeen, S., & Clark, C. (Eds.). (2016). *Sustainable regeneration of former military sites*. Routledge.
 - Bagaeen, S.G. (2006). Redeveloping former military sites: Competitiveness, urban sustainability and public participation. *Cities*, 23(5), 339-352.
 - Bijker, R., Merkouris, S.S., Dowling, N.A. & Rodda, S.N. (2024). ChatGPT for Automated Qualitative Research: Content Analysis. *Journal of Medical Internet Research*, 26, e59050.
 - Bungau, C., Toadere, M.T., Prada-Hanga, I.F., Bungau, T., Popescu, D.E., & Prada, M.F. (2023). Solutions for an Ecological and Healthy Retrofitting of Buildings on the Campus of the University of Oradea, Romania, Built Starting from 1911 to 1913. *Sustainability*, 15(8), 6541.
 - Coates, G.J. (2013). The sustainable urban district of Vauban in Freiburg, Germany. *International Journal of Design & Nature and Ecodynamics*, 8(4), 265-286.
 - Hein, C. (2020). *Adaptive strategies for water heritage: Past, present and future*. Springer Nature.
 - Hercik, J., Šerý, O., & Toušek, V. (2011). Post-military areas in the Czech Republic and their revitalization-examples of the towns of Hodonín and Uherské Hradiště. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Rerum Naturalium, Geographica*, 42(2), 107-119.
 - ICOFORT (2020). Draft ICOFORT Charter on Fortifications and Related Heritage; guidelines for Protection, Conservation and Interpretation, version number 4: August 20, 2019.
 - ICOMOS (2021). ICOMOS Guidelines on Fortifications and Military Heritage.
 - Kimball, A.H., & Romano, D. (2012). Reinventing the Brooklyn Navy Yard: A national model for sustainable urban industrial job creation. *WIT Transactions on The Built Environment*, 123, 199-206.
 - La Porte, K. (2020). *The Brooklyn Navy Yard: A Mission-Oriented Model of Industrial Heritage Reuse*. Master Thesis, University of Pennsylvania.
 - Levitt, H.M. (2018). How to conduct a qualitative meta-analysis: Tailoring methods to enhance methodological integrity. *Psychotherapy Research*, 28(3), 367-378.
 - Marjaei, S., Yazdi, F.A., & Chandrashekar, M. (2019). MAXQDA and its Application to LIS Research. *Library Philosophy and Practice* (e-journal), 2325.
 - Morar, C., Dulca, M., & Nagy, G. (2016). Brownfields regeneration, between sustainable urban development and cultural heritage. The former military sites in Oradea, Romania. *Journal of Urban and Regional Analysis*, 8(1), 75-84.

- Morar, C., Nagy, G., Dulca, M., Boros, L., & Sehida, K. (2019). Aspects Regarding the Military Cultural-Historical Heritage in the City of Oradea, Romania. *ANNALES-Annals for Istrian and Mediterranean Studies-Series Historia et Sociologia*, 2, 303-323.
- Morar, C., Nagy, G., Boros, L., Gozner, M., Niemets, L., & Sehida, K. (2021). Heritage, Culture and Regeneration of the former Military Areas in the city of Oradea (Romania). *Archit. Urban*, 55(1-2), 76-87.
- Niković, A., Manić, B., Čolić Marković, N., & Krunić, N. (2024). A Contribution to the Integration of International, National and Local Cultural Heritage Protection in Planning Methodology: A Case Study of the Djerdap Area. *Land*, 13(7), 1026.
- Qudah, N. (2015). Urban Identity in the Age of Globalization Assessing the Abdali Project in Amman, Jordan. In Aboutorabi, M., & Zalloom, B. (Eds.), *Transformation of the urban character of Arab Cities since the late last century*, Proceedings of the International Conference held at German Jordanian University Amman- Jordan 22-24 April, 2015.
- Rudnicka-Bogusz, M. (2020). Key qualities of 19th-century barrack complexes on the example of Legnica's Grenadier Barracks'. *Technical Transactions*, e2020038.
- Rudnicka-Bogusz, M. (2022). The Genius loci Issue in the Revalorization of Post-Military Complexes: Selected Case Studies in Legnica (Poland). *Buildings*, 12(2), 232.
- Selvi, A.F. (2019). Qualitative content analysis. In *The Routledge handbook of research methods in applied linguistics* (pp. 440-452). Routledge.
- Talebian, M.H. & Kheyrikhah, B. (2017). Adaptive Reuse of Military Heritage as an approach to Preserve Urban Narratives-Case Study: Historic Garrison of Rineh. *International Meeting on Fortifications and Military Heritage - Patrimônio Cultural de Origem Militar Contribuições do Icofort Rio 2017, Rio de Janeiro*.
- Ural, E. & Severcan, Y.C. (2022). Assessing user preferences regarding military site regeneration: The case of the Fourth Corps Command in Ankara. *Cities*, 129, 103807.
- Wang, Y., Chun, Q., Xiong, X., & Zhu, T. (2022). Conservation and adaptive reuse of modern military industrial heritage: a case study on the former site of Jinling Arsenal in Nanjing, China. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 21(4), 1193-1210.
- Zanitchkhah, P., Parsi, F., & Keynejad, N. (2019). Revitalization of urban garrisons, concerning their tangible and intangible valuable layers (Case study: evolutions of Mashq Square during the 20th century in Tehran). *International Conference on Conservation of 20th Century Heritage from Architecture to Landscape, Tehran*.

URLs:

- The New York Preservation Archive Project -<https://www.nypap.org/preservation-history/castle-clinton/> (Accessed on October 18, 2023).
- <https://stoneandlime.com/project/castle-clinton-national-monument/> (Accessed on October 18, 2023).
- <https://tourisme-marseille.com/en/fiche/memorial-to-the-deportations-former-infirmary-shelter-of-the-kriegsmarine-marseille/> (Accessed on October 22, 2023).
- <https://www.marseille-tourisme.com/en/discover-marseille/culture-heritage/memorial-of-the-deportations-marseille-2eme-en-2791896/> (Accessed on October 18, 2023).
- <https://whc.unesco.org/en/list/759/> (Accessed on October 19, 2023).
- <https://www.burohappold.com/projects/royal-arsenal-riverside-building-11-the-officers-house/> (Accessed on November 02, 2023).

- http://www.whcbd.com/en_us/about_cbd/project_background.shtml (Accessed on November 02, 2023)
- <https://www.archdaily.com/984660/queen-marthas-school-architectural-bureau-gnatkevicius-and-partners/> (Accessed on October 20, 2023)
- <https://www.archdaily.com/898980/tai-kwun-centre-for-heritage-and-art-herzog-and-de-meuron> (Accessed on October 21, 2023)
- <https://www.archdaily.com/1004704/red-fort-center-design-factory-india> (Accessed on October 23, 2023)
- https://www.archdaily.com/search/all?q=Residence%20DBB&ad_source=jv-header (Accessed on October 25, 2023)
- <https://www.archdaily.com/983513/khaus-cultural-center-focketyndel-rio-studio> (Accessed on October 25, 2023)
- <https://www.archdaily.com/494392/restaurant-the-jane-antwerp-piet-boon> (Accessed on October 30, 2023)
- <https://koszaryarchehotel.pl/en/hotel/history> (Accessed on October 30, 2023)
- National Park Service U.S. Department of the Interior & Golden Gate National Recreation Area Presidio of San Francisco, Presidio of San Francisco Interpretive Plan ,2013- <https://www.nps.gov/prsf/index.htm> (Accessed on November 01, 2023)
- <https://www.archdaily.com/1004743/nursery-in-montlaur-bonifacio-buzzo-spinelli#:~:text=Nested%20in%20the%20heart%20of,new%20layer%20to%20its%20history> (Accessed on November 03, 2023)
- <https://www.archdaily.com/949541/grand-palais-cinema-antonio-virga-architecte> (Accessed on November 03, 2023)
- https://www.nps.gov/articles/castle_clinton_preservation_project.htm (Accessed on October 18, 2023)

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Journal of Architecture and Urban Planning. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

زانیچ خواه، یارمیس و رازقی، علی رضا (۱۴۰۴). تحلیل تجارب مداخلات حفاظت در میراث نظامی بر مبنای معیارهای ایکوفورت و ایکوموس؛ بررسی موردی: ۲۶ تجربه بین‌المللی. فصلنامه علمی نامه معماری و شهرسازی، ۱۷(۴۷)، ۸۸-۱۲۸.

DOI: 10.30480/aup.2025.5557.2196

URL: https://aup.journal.art.ac.ir/article_1428.html